

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ДЮК АННА АНДРІЇВНА

УДК [631.15:636]:[631.158:658.32]

**РОЗВИТОК ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ
ПІДПРИЄМНИЦТВА НА СЕЛІ:
ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА**

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Вінниця – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Вінницькому національному аграрному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор, академік НААН України
КАЛЕТНИК Григорій Миколайович,
Вінницький національний аграрний університет, завідувач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор, академік НААН України,
МАЛІК Микола Йосипович,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», головний науковий співробітник відділу підприємництва, кооперації та агропромислової інтеграції

доктор економічних наук, доцент,
ШЕЛЕНКО Діана Іванівна,
Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, професор кафедри теоретичної і прикладної економіки

доктор економічних наук, доцент
ЛУНКІНА Тетяна Іванівна,
Миколаївський національний аграрний університет, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Захист відбудеться «20» квітня 2021 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 05.854.03 Вінницького національного аграрного університету МОН України за адресою: 21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, ауд. 2602.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Вінницького національного аграрного університету за адресою: 21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3.

Автореферат розіслано «19» березня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. М. Корпанюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Підприємництво як всеохопна рушійна сила науково-технічного прогресу, механізм забезпечення інноваційного розвитку соціально-економічних систем відіграє провідну роль у формуванні суспільного добробуту. У процесі становлення, розвитку підприємництва, постачання на ринок економічних і соціальних благ відбувається його організаційно-економічна соціалізація. В Україні, як державі з перспективним сільським господарством, на теперішній час склалася парадоксальна ситуація щодо соціально-економічних ефектів функціонування підприємницької системи: з одного боку, аграрна галузь демонструє високу глобальну конкурентоспроможність, а з іншого, – сільські території натрапляють на значні проблеми розвитку; сільські підприємці демотивовані щодо економічної підтримки громад; домінантним мотивом підприємницької діяльності є отримання максимального прибутку; мінімальними є прояви культури соціально відповідального бізнесу; відсутні традиції соціального підприємництва. Кваліфікація причин такого стану, стійкість тенденції до становлення статусу транзитивності наявних проблем дають підстави визначити актуальність розробку науково-практичних рекомендацій щодо вдосконаленого сприяння розвитку та організаційно-економічній соціалізації підприємництва на селі з урахуванням необхідності досягнення ефектів селозбереження.

Загальний контекст задекларованої науково-практичної проблеми позначений доцільністю теоретико-методологічного обґрунтування, а також розробку пріоритетних засад удосконалень щодо таких аспектів передбачає: поглиблення теоретичних положень, осучаснення знань про становлення та ефективність підприємництва як соціально-економічного явища й соціально відповідальної діяльності; імплементації методологічних основ організаційно-економічної соціалізації підприємництва; визначення та аналізу макроекономічних трендів соціально-економічної результативності підприємництва на селі; науково-методичної кваліфікації економічної оцінки тенденцій сучасної практики соціалізації підприємництва; розробку концептуальних удосконалень організаційно-економічної соціалізації підприємництва з урахуванням наявної динаміки трансформацій, вагомості для досягнення перспектив сталого розвитку.

Науково-методологічні й аналітико-практичні розробки проблем підприємництва, кваліфікування його соціально-економічних основ здійснили Р. Кантільон, Р. Оуен, Д. Рікардо, А. Сміт, А. Маршалл, Т. Веблен, Й. Шумпетер, Дж. Кейнс, Р. Коуз, Дж. Тюнен, Ф. Найт, К. Менгер, О. Вільямсон та інші дослідники. Теоретико-методологічні аспекти вдосконалення й адаптивне розкриття змісту підприємництва, враховуючи національні особливості господарювання, а також специфіку сільського розвитку, аграрного сектору, сільського господарства, розробляли відомі вітчизняні науковці, серед яких: А. Шептицький, Є. Храпливий, П. Саблук, М. Малік, Ю. Лупенко, Г. Калетнік, І. Прокопа, М. Кропивко, І. Гончарук, В. Геєць, А. Мазур, В. Месель-Веселяк, Д. Шеленко, Т. Лункіна, Ю. Лопатинський, І. Свиноус та інші. Концептуальні засади організаційно-економічної соціалізації підприємництва представлені напрацюваннями О. Бородіної, В. Жука, О. Могильного, О. Шпикуляка.

Роботи цих науковців вважаємо системними й такими, що різносторонньо розкривають проблематику розвитку підприємництва з урахуванням умов його становлення-функціонування, а також відповідно до здійснених оцінок соціально-економічної ефективності. Водночас наявна в Україні система господарювання не є досконалою, вона все ще перебуває у стані утвердження ринкової моделі, зокрема виразно проступає сегмент сільського сектору. Це знаковий аргумент щодо необхідності проведення подальших досліджень проблеми для осучаснення результатів, актуалізації пропозицій щодо вдосконалення середовища підприємницької діяльності. Об'єктивно виходить на передній план доцільність розробку проблематики розвитку підприємництва на селі в контексті наукових оцінок засад і виявлення чинників та ефектів його організаційно-економічної соціалізації.

Необхідність реалізації такого дослідницького сценарію очевидна, адже в сільському секторі економіки, у розвитку села, утверджується капіталістична, а не соціально спрямована модель господарювання. Розбудова та організаційно-економічна соціалізація підприємництва на селі відбувається й закріплюється в рамках системи безумовної першочергової максимізації прибутку. Тому, вважаємо, на часі саме проведення наукових досліджень, спрямованих на реалізацію науково-практичних завдань щодо соціальної ефективності бізнесу; соціальної відповідальності підприємців; соціального підприємництва; соціалізації господарювання; активізації участі підприємців у розв'язанні соціально-економічних проблем села; підприємницького сприяння досягненню критеріїв сталого розвитку. Зазначений пласт проблем є важливим, тому оприлюднення результатів їхнього опрацювання стане дослідницьким внеском у розвиток науки про підприємництво.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, грантами. Дисертаційне дослідження виконувалося відповідно до плану науково-дослідної роботи Вінницького національного аграрного університету Міністерства освіти і науки України, а саме: «Управління розвитком економічних систем в умовах міжнародної конвергенції аграрного бізнесу» (номер державної реєстрації 0107U004204), «Розробка новітньої концепції використання відходів сільського господарства для забезпечення автономії аграрних підприємств» (номер державної реєстрації 0119U100786), «Розвиток органічного виробництва в Україні на основі модернізації навчального процесу аграрних закладів вищої освіти» (номер державної реєстрації 0118U00142), у рамках яких автор обгрунтував теоретико-методологічні засади розвитку та організаційно-економічної соціалізації підприємництва на селі; здійснив методичну розробку підходу й аналітичне опрацювання оцінок організаційно-економічної архітектури розвитку, емпіричний аналіз практики підприємництва на селі; запропонував концепти удосконалення механізмів організаційно-економічної соціалізації підприємництва на засадах сталого розвитку.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретико-методологічних засад, науково-прикладне опрацювання проблеми

розвитку та організаційно-економічної соціалізації підприємництва на селі в Україні задля забезпечення реалізації пріоритету селозбереження й сталого розвитку.

Досягнення поставленої мети зумовило реалізацію таких завдань:

- узагальнити характеристики еволюції і становлення теорії підприємництва;
- удосконалити визначення змісту підприємництва й систематизувати його роль у розвитку та організації господарювання;
- запропонувати концептуалізацію засад визначення організаційно-економічної соціалізації підприємництва;
- ідентифікувати теоретико-методичні ознаки формування наукової парадигми організаційно-економічної соціалізації підприємництва;
- визначити організаційно-функціональні характеристики та роль соціального підприємництва;
- кваліфікувати методичні зіставлення кооперативної форми організації господарювання й соціальної відповідальності в розвитку підприємництва;
- систематизувати методичні положення оцінки розвитку та організаційно-економічної соціалізації підприємництва на селі;
- здійснити порівняльні оцінки макроекономічних трендів підприємницького господарювання в галузях економіки;
- надати емпіричну оцінку тенденцій сучасної практики розвитку та організаційно-економічної соціалізації сільськогосподарських підприємств;
- оцінити тенденції соціально-економічної результативності господарювання в сільському секторі;
- розкрити характер структурної динаміки організаційно-економічної соціалізації сільськогосподарського підприємництва;
- охарактеризувати організаційно-економічні форми розвитку та ідентифікувати практики соціалізації підприємництва на селі;
- виявити особливості формування суспільного і приватного інтересу в механізмі соціалізації підприємництва;
- здійснити кластерний аналіз соціально-економічної результативності господарювання сільськогосподарських підприємств;
- встановити економічну специфіку реалізації соціальної відповідальності підприємницьких формувань;
- запропонувати концептуальні положення формування мотиваційних пріоритетів і механізму стимулювання розвитку соціального підприємництва на селі;
- удосконалити організаційно-економічні засади реалізації заходів із підвищення соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств;
- розробити концептуальну модель розвитку та організаційно-економічної соціалізації підприємництва в реалізації засад сталого розвитку сільських територій.

Об'єктом дослідження є процеси розвитку та організаційно-економічної соціалізації підприємництва на селі.

Предметом дослідження визначено сукупність теоретико-методологічних засад, практики розвитку та організаційно-економічної соціалізації підприємництва на селі.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною платформою дисертаційної роботи є фундаментальні положення економічної науки про розвиток підприємництва, концепти пізнання його соціально-економічної ефективності. Для досягнення мети використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, а саме: *історичний* – для розгляду еволюції теорії розвитку підприємництва; *діалектичний* – для здійснення узагальнення та систематизації теоретичних положень щодо розвитку та організаційно-економічної соціалізації підприємництва; *монографічний і абстрактно-логічний* – для теоретико-методичного ідентифікування та уточнення сутності, змісту й характеристик підприємництва, визначення його ролі в розвитку організації господарювання, методичної кваліфікації соціальних ознак участі підприємств у формуванні суспільного добробуту, визначення сутності поняття «організаційно-економічна соціалізація підприємництва»; *систематизації та узагальнення* – для виявлення теоретичних характеристик та методологічної консолідації знань про співвідношення економічного й соціального статусів розвитку підприємництва; *економічного, статистичного та порівняльного аналізу* – для визначення таких особливостей: організаційно-економічної архітектоніки розвитку підприємництва на селі, формування соціально-економічної результативності господарювання, функціонування організаційно-економічних форм підприємництва та реалізації практики його соціалізації, участі підприємств у розв’язанні проблем села, національної практики реалізації соціальної відповідальності сільськогосподарськими підприємствами; *статистичного групування* – для встановлення рівня продуктивності праці, ідентифікації факторів впливу на соціально-економічну результативність сільськогосподарських підприємств; *структурного аналізу* – для оцінки динаміки зміни показників, які формують соціальну ціну виробництва сільськогосподарських підприємств; *кластерного аналізу* – для кваліфікування структурних особливостей забезпечення соціально-економічної результативності господарювання підприємств; *графічний* – для побудови логічних схем і наочного відображення динаміки соціально-економічних показників розвитку підприємництва на селі, зокрема сільськогосподарського та соціального; *економіко-математичного моделювання* – для експертної оцінки рівня соціалізації підприємств, а також розробки оптимізаційної моделі формування доходів сільського населення за рахунок збалансування соціальної ціни виробництва в сільськогосподарських підприємствах; *метод формалізації* – для визначення заходів із формування мотиваційних пріоритетів і механізму стимулювання розвитку соціального підприємництва; пропозицій щодо організаційно-економічного забезпечення соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств, пріоритетів концептуальної моделі перспективного розвитку та організаційно-економічної соціалізації підприємництва на селі в реалізації засад сталого розвитку.

Інформаційну базу дослідження становлять: законодавчі та нормативні акти України, енциклопедичні та довідкові джерела, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, методичні рекомендації й офіційні матеріали Державної служби

статистики України, звітні матеріали сільськогосподарських та соціальних підприємств, власні розрахунки та результати досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці теоретико-методологічних засад і практичних рекомендацій щодо розвитку та організаційно-економічної соціалізації підприємництва на селі. Основні положення дисертації, які визначають її наукову новизну й винесені на захист, є такими:

вперше:

- запропоновано концептуалізацію засад організаційно-економічної соціалізації підприємництва, що полягає в обґрунтуванні залежності суспільного добробуту від результатів розвитку підприємств, їхньої участі в розв'язанні проблем соціуму з метою досягнення ефективних умов, способів формування конкурентоспроможного підприємницького устрою; запропоновано визначення організаційно-економічної соціалізації підприємництва як соціально-економічної системи, що характеризує структурований процес взаємодії стейкхолдерів як соціально відповідальних суб'єктів ринкового обміну; виокремлено складники організаційно-економічної соціалізації підприємництва як комплексного системного процесу, що включає створення і забезпечення функціонування класичних підприємств, внутрішньоорганізаційний рівень взаємодії, формування й реалізацію мотивацій соціальної відповідальності, розвиток соціального підприємництва як форми організаційно-економічної соціалізації;

- визначено структурні складові організаційно-економічної соціалізації підприємництва за сукупністю підприємств різних організаційно-правових форм, розмірів та секторальної належності, за організацією підприємницького господарювання із забезпечення зайнятості населення й соціально-економічного розвитку території, формування соціальної відповідальності підприємств, а також розвитку соціального підприємництва; сформовано методичні положення її оцінки на селі, які включають кваліфікацію складових позицій для аналізу, методичну схему порівняння результативності, визначення галузей соціалізації за організаційними й економічними пріоритетами, визначенням соціальної ціни господарювання; організаційно-економічні характеристики ролі й методичні положення оцінки організаційно-економічної соціалізації підприємництва, а також соціальної відповідальності в механізмі підприємницького господарювання, які включають концептуальні пріоритети галузевого – сільськогосподарського спрямування;

- запропоновано концептуальне бачення моделі розвитку та організаційно-економічної соціалізації підприємництва в реалізації засад сталого розвитку сільських територій, в основі якої пріоритет реалізації політики селозбереження за активної участі підприємців у розбудові системи господарських, економічних, соціальних відносин, яка б сприяла формуванню організаційно й економічно соціалізованої економіки на селі, утворенню ефективних коаліцій для спільної діяльності; для економіко-математичного обґрунтування запропоновано оптимізаційну модель формування доходів сільського населення за рахунок збалансування соціальної ціни виробництва;

удосконалено:

- теоретико-методологічні засади визначення змістовних характеристик підприємництва як соціально-економічного явища, механізму практичного втілення

пріоритетності поступального розвитку економічних та соціальних систем; підсистеми формування інноваційності, конкурентоспроможності, ефективності, соціальної спрямованості господарювання, що передбачає утвердження моделі організаційно-економічної соціалізації результатів, включення підприємств у провадження економічних та соціальних дій для забезпечення суспільного добробуту, що практично реалізується в системі «суспільство-підприємець-державаринок» як коаліції інституцій сприяння прогресу;

- ідентифікацію теоретико-методичних ознак організаційно-економічної соціалізації підприємництва, які полягають у визначенні його як соціального інституту, виду діяльності, який представлений на ринку в різних формах організації праці і капіталу, що в прикладному сенсі утверджуються як організаційно-економічні механізми, як-от: реалізація цілей соціальної відповідальності, забезпечення економічної та соціальної ефективності підприємств, розвитку соціального підприємництва, а загалом – чинника формування суспільно вагомого підприємницького результату;

- концептуальні положення формування мотиваційних пріоритетів і організаційно-економічну схему механізму сприяння реалізації практик соціального підприємництва на селі з розробки стратегічних кроків мотиваційного сприяння становленню соціальних підприємств; обґрунтуванням пріоритетної ролі чинника кооперації в цьому процесі, зокрема в частині відповідності критеріям сталого розвитку сільських територій через спроможність до забезпечення енергетичного добробуту шляхом створення кооперативних соціальних підприємств із акумулювання й організації соціально-спрямованого обігу ресурсу відновлюваних джерел енергії сільськогосподарського походження; представленням теоретико-практичних засад визначення доцільності впровадження та розвитку краудфандингової системи стимулювання інвестицій у соціально-підприємницький процес;

- організаційно-економічні засади розробки та реалізації заходів із підвищення соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств у частині: впровадження методичної схеми визначення соціальної ціни виробництва як індикатора рівня соціальної спрямованості діяльності, що враховує територіальне розміщення підприємства; забезпечення територіально-галузевої структуризації визначення та практичного представлення соціальної ціни виробництва; застосування індикатора соціальної ціни виробництва для виявлення додаткових можливостей регуляторного сприяння соціально-економічній ефективності господарювання, зокрема щодо підвищення добробуту сільського населення;

набули подальшого розвитку:

- узагальнення теоретико-методичних характеристик еволюції і становлення теорії розвитку підприємництва як соціально-економічної господарської системи, що уможлиблює створення необхідних благ для задоволення потреб членів суспільства на засадах інноваційності, конкурентоспроможності, орієнтування на інтереси споживача та прибутковості; теоретико-методичні аргументації вибудовані на основі врахування ознак історико-еволюційного формування виняткової вагомості й надання пріоритету підприємництву в системі

організаційно-економічної соціалізації результатів його розвитку через механізми їхнього поширення в предметну галузь споживання;

- теоретико-методичні представлення організаційно-функціональних характеристик соціального підприємництва, які полягають у поданні його як організаційно-економічного механізму організації розв'язання соціальних проблем на засадах креативності й соціальної відповідальності з акумулюванням та використанням спроможного соціального капіталу громади, зацікавлених індивідів, що базоване на мотивах вищого порядку;

- визначення статусу кооперації як організаційної форми підприємництва з методичним виокремленням ознак соціалізації кооперування, яке забезпечує соціально спрямовану комунікацію учасників кооперативу з налаштуванням їхньої економічної поведінки на пріоритетність розв'язання соціальних проблем, включаючи зайнятість і використовуючи доступні можливості для залучення індивідів до спільного господарювання на підприємницьких засадах, що означає організаційне сприяння поширенню соціально відповідальних структур;

- порівняльні оцінки макроекономічних трендів підприємницького господарювання в галузях економіки, що засвідчили різновекторність результатів за соціальним представленням в системі формування ефективності;

- оцінки практики розвитку та організаційно-економічної соціалізації сільськогосподарських підприємств із проведенням індикативного обстеження окремих сільськогосподарських підприємств на предмет аналізу динаміки стану мікроекономічної соціалізації господарювання, які полягають у виявленні безпосередньої залежності соціальної спроможності, зокрема соціальної відповідальності від результатів господарювання, а також мотивацій власників підприємства;

- визначення й аналіз соціально-економічної результативності господарювання в сільському секторі, що виявляє системну залежність соціально-економічного розвитку села від ефективності підприємств, яка ідентифікована за оцінками тенденцій динаміки зайнятості населення, рівня дохідності праці в сільському господарстві, зміни трендів соціально-економічних показників розвитку підприємств з урахуванням регіональних особливостей, продуктивності та соціальної результативності господарювання;

- виявлення тенденцій структурної динаміки організаційно-економічної соціалізації сільськогосподарського підприємництва, яка полягає у виокремленні показників для оцінки участі підприємницьких структур у формуванні соціального ефекту, зокрема на внутрішньогосподарському рівні, що стосується розробки та імплементації методичних положень оцінювання соціальної відповідальності на засадах виявлення і кваліфікації соціально спрямованих витрат за їхньою вартістю й структурою в собівартості продукції, а також за оцінками зайнятості, розвитку галузевих підсистем господарювання (рослинництва і тваринництва);

- характеристики організаційно-економічних форм розвитку та соціалізації підприємництва, що дало змогу встановити національно-ідентичний зв'язок економічного і соціального ефектів у функціонуванні сільськогосподарських підприємств, виявити особливості сучасної практики поширення соціального

підприємництва в економіці й на селі, які полягають у безпосередньому зв'язку тенденції створення соціальних підприємств та якості соціального капіталу;

- наукова систематизація та кваліфікація особливостей формування суспільного і приватного інтересу економічних агентів у процесі організаційно-економічного трансформування сільськогосподарського сектору, а також методичні зіставлення тенденцій розвитку кооперації як чинника консолідації економічних спроможностей стейкхолдерів соціалізації господарювання на селі з метою розширення їхньої участі в забезпеченні підтримки розвитку територій;

- кластерний аналіз соціально-економічної результативності господарювання сільськогосподарських підприємств, який полягає в консолідації груп підприємств за ознакою соціальної ефективності, запропоновано кластерну модель оцінки організаційно-економічної соціалізації сільськогосподарського підприємництва, аналізу характеристик рівня соціальної спрямованості господарювання;

- методичні положення ідентифікації та здійснення оцінки характеристик соціальної відповідальності підприємницьких формувань, що розглянуто через призму результатів господарювання структур коаліційного характеру утворення (кооперативів й агрохолдингів).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформовані в дисертаційній роботі теоретико-методологічні положення й науково-практичні рекомендації можуть бути використані в науково-освітній діяльності, при розбудові стратегій стимулювання розвитку та організаційно-економічної соціалізації підприємництва на селі. Основні положення дисертаційного дослідження знайшли відображення у формуванні мотиваційних пріоритетів становлення соціального підприємництва й реалізації механізму сприяння його активному розвитку на селі, а також практичне застосування при прийнятті управлінських рішень у процесі реалізації заходів щодо забезпечення соціально-економічної ефективності господарювання, розробці заходів із підвищення соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств, які впроваджені Департаментом агропромислового розвитку, екології та природних ресурсів Вінницької облдержадміністрації (довідка №05-01-27/722-1 від 07.10.2020 р.); запропоновані пропозиції та рекомендації щодо аналізу критеріїв соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств, оцінки структури й тенденцій зайнятості сільського населення мають практичну цінність та були використані в роботі Відділу агропромислового розвитку Тульчинської райдержадміністрації Вінницької області (довідка № 01-01-28/1431 від 07.10.2020 р.); розробці пропозиції та рекомендації щодо індикативного аналізу тенденцій економічної соціалізації підприємства, його участі в розв'язанні проблем сільського розвитку в частині оцінки розміру підприємства, матеріального стимулювання працівників, відносин власності, соціальних витрат, пріоритетів фінансування розвитку села було впроваджено у практику, зазначені пропозиції використовуються підприємством при організації планування і моніторингу соціальних витрат у процесі виробництва та формуванні ефективності господарювання через механізм мотивації праці СТОВ «Авангард» Тульчинського району Вінницької області (довідка № 58 від

18.05. 2020 р.), ФГ «Агро-Вас» Тульчинського району Вінницької області (довідка № 38 від 07.10. 2020 р.), ТОВ «Богданівське» Тульчинського району Вінницької області (довідка № 87 від 3.08. 2020 р.), ПСП «Україна» Тульчинського району Вінницької області (довідка № 101 від 13.07. 2020 р.), ПрАТ «Дружба» Тульчинського району Вінницької області (довідка № 45 від 24.06. 2020 р.). Окремі результати дисертаційного дослідження, як, наприклад, теоретико-методологічні засади організаційно-економічної соціалізації підприємництва, використано при викладанні навчальної дисципліни «Економіка праці та соціально-трудова відносини» у Вінницькому національному аграрному університеті (довідка № 01.1-60-1633 від 23.10.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним науковим дослідженням, висновки та рекомендації якого отримані автором особисто. Опубліковані наукові праці містять положення, висновки та пропозиції, що сформульовані автором і відображають його конкретний внесок у розвиток економічної науки. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використано лише ті положення, які є результатом власних досліджень. Робота не містить матеріалів кандидатської дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення результатів дослідження апробовано на міжнародних та всеукраїнських конференціях, семінарах, а саме: Міжнародній науково-практичній конференції «Аграрна наука, освіта, виробництво – європейський досвід для України» (м. Житомир, 17-18 листопада 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Научная мысль информационного века» (г. Пшемьсль, 7-15 марта 2015 г.); Міжнародній науково-практичній конференції «Новейшие научные достижения – 2015» (г. Софія, 17-25 марта 2015 г.); Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток аграрної економіки в умовах інституціональних трансформацій» (м. Вінниця, 12-13 травня 2016 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми економічного, облікового, контрольного і аналітичного забезпечення управління підприємством» (м. Вінниця, 14-15 квітня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Формирование организационно-экономических условий эффективного функционирования АПК» (г. Минск, 24-25 мая 2018 г.); Міжнародній науково-практичній конференції «Становлення нової економіки в сучасних умовах: особливості, напрями та пріоритети» (м. Київ, 29 лютого 2020 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка, фінанси, облік та право: стратегічні пріоритети розвитку в умовах глобалізації» (м. Полтава, 20 квітня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародні економічні відносини на сучасному етапі: стан, проблеми та перспективи розвитку» (м. Дніпро, 16 лютого 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сталий розвиток аграрної сфери: інженерно-економічне забезпечення» (м. Бережани, 5 листопада 2020 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця» (м. Харків, 27 листопада 2020 р.); у Дискусійній платформі у рамках проєкту KNEU Creative Spark «Євроінтеграційний ресурс розвитку глобального підприємництва» (м. Київ, 17 травня 2019 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Тенденції розвитку економіки у 2019 році: аналітичний та

теоретико-методологічний аспекти» (м. Одеса, 7 грудня 2019 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Євроінтеграційна перспектива та інвестиційний потенціал економіки: теорія та практика» (м. Одеса, 14 березня 2019 р.).

Публікації. Основні положення, висновки та результати дослідження опубліковано в 45 наукових працях загальним обсягом, які належать особисто здобувачеві, становить 26,5 друк. арк., у тому числі: 2 розділи – у колективних монографіях у міжнародних виданнях, 1 розділ – у колективній монографії у вітчизняному виданні, 2 статті – у закордонних виданнях, які індексовані в міжнародних наукометричних базах Scopus та Web of Science, 26 статей – у наукових фахових виданнях України та 14 тез доповідей оприлюднено на наукових конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи 546 сторінок. Дисертація включає 75 таблиць, 32 рисунки. Список використаних джерел нараховує 473 найменування, розміщених на 51 сторінці. Додатків 10 на 67 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «**Теоретичні засади розвитку підприємництва в економіці та соціумі**» узагальнено характеристики еволюції і становлення теорії підприємництва; теоретико-методично вдосконалено визначення змісту підприємництва й систематизовано його роль у розвитку та організації господарювання; запропоновано концептуалізацію засад визначення організаційно-економічної соціалізації підприємництва.

У процесі дослідження теоретико-методично підтверджено, що еволюцію підприємництва характеризує історичний процес розвитку людства, а економічна наука у визначенні його сутності й інтерпретуванні завдань робить методологічну ставку на економічні, соціальні, господарські ознаки. Практично, теорія підприємництва еволюціонує в рамках доктрини суспільного багатства, реалізації завдань із пошуку ефективних моделей господарювання, проте, крім цього, також вибудовані соціологічні концепції організації підприємницького процесу. Предметно ж щодо практики це явище утвердилося як організаційно-економічний механізм забезпечення якісних змін у житті людей, а також як чинник економічного й соціального розвитку. Економічна архітектоніка практик розвитку підприємництва визначена його функціями, завданнями, а логічну схему еволюції кваліфікації категорійно-поняттєвого апарату формують такі дефініції: підприємець (суб'єкт господарювання); підприємництво (організаційно-господарське новаторство); підприємницька діяльність (господарювання із застосуванням інновацій з метою отримання прибутку); підприємницька ідея (інтелектуальний формат дії підприємства). Вважаємо, що, відповідно до ідеології ринку, підприємництво традиційно розглядається з позицій економічних засад і наслідку капіталізації ресурсів через господарський механізм, балансування попиту-пропозиції на вироблений товар (послугу), що, врешті-решт, передбачає мотив отримання прибутку. Отже, підприємництво – це, передусім, економічна взаємодія, яка, проте, за результатами

розподілу створеного продукту, обміну товарами й ефектом від споживання перетворюється в соціальну. У цьому загалом і полягають теоретико-методологічні характеристики сутності підприємництва та функціональна інтерпретація його ролі в економічній і соціальній системі розвитку суспільства (рис. 1).

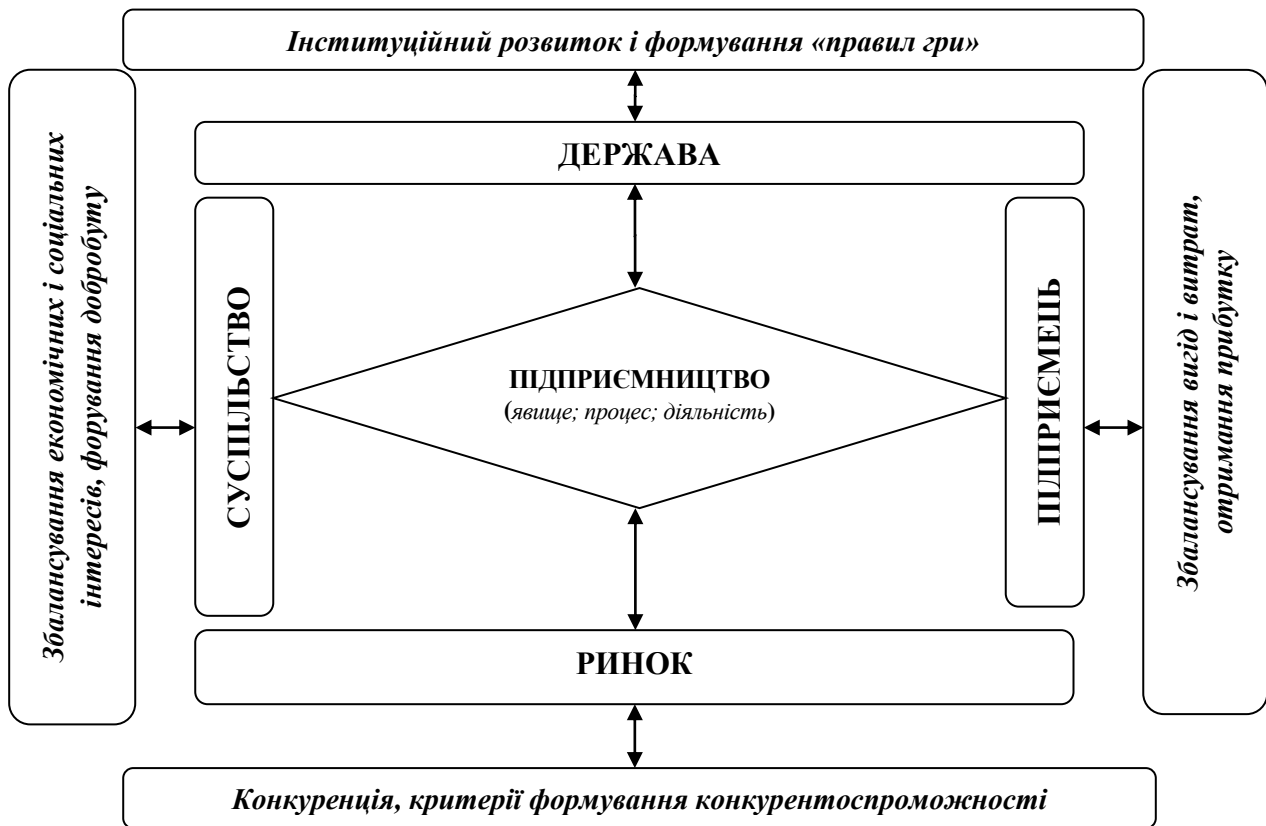
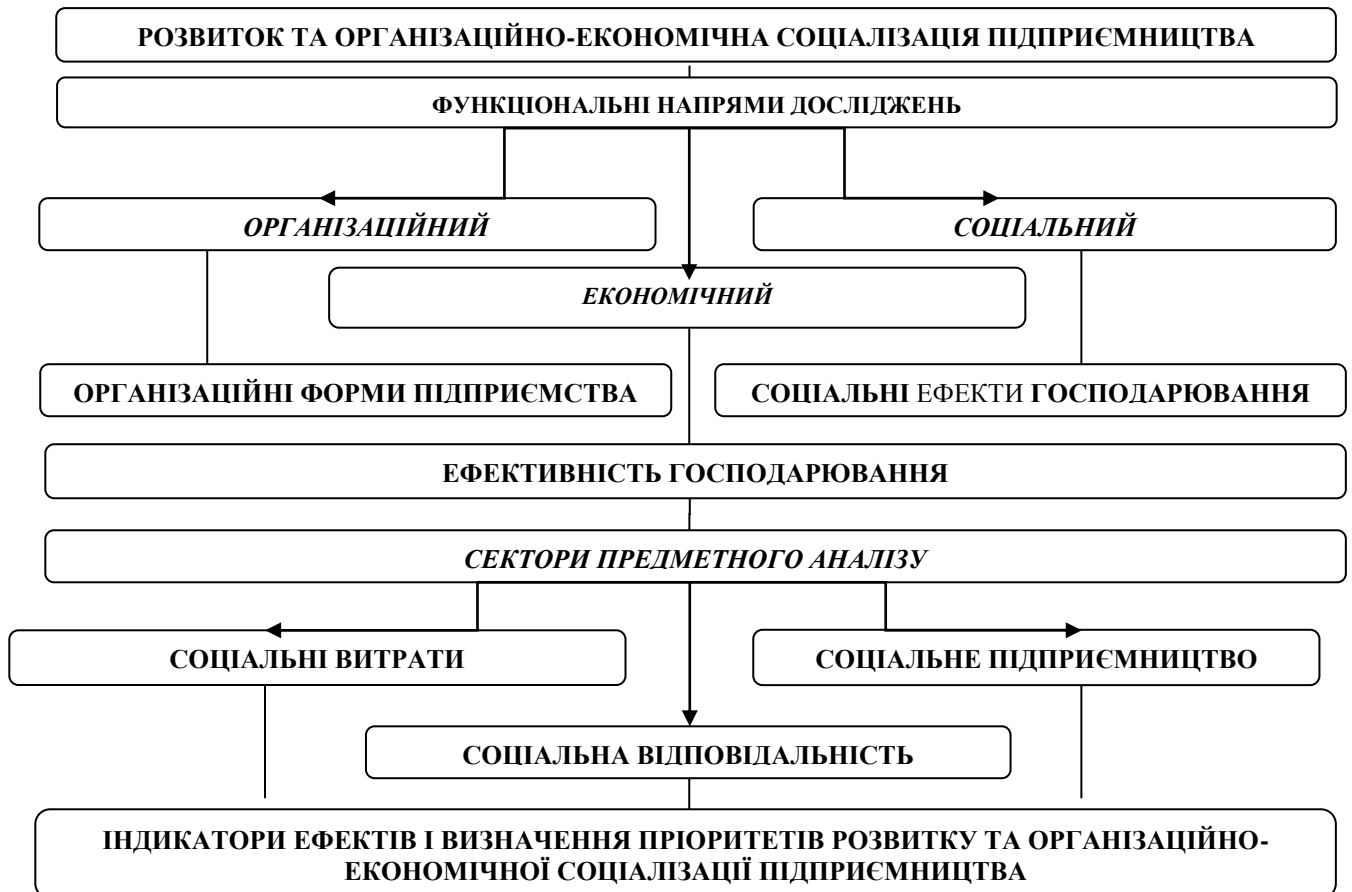

Рис. 1. Підприємництво та функціональна інтерпретація його ролі в економічній і соціальній системі розвитку суспільства*

*Запропоновано автором

Зауважимо, що підприємницький підхід проник в економічні, господарські, соціальні, управлінські та інші системи й сфери життя людей; у суспільстві сформувався клас підприємців. У цьому також полягає функціональний характер підприємництва – його повсюдна присутність, необхідність і значення для досягнення економічної (отримання прибутку) та соціальної (задоволення соціальних мотивацій) мети. Насправді ж, підприємництво представлено як галузь людської діяльності, яка за сутністю є господарською, організовується індивідуально або ж у структурах поєднання праці і капіталу, здійснюється в будь-яких не заборонених законом галузях, тобто, наприклад, одним із її видів є соціальне підприємництво. Однозначно переконані, що розвиток підприємництва пов'язаний із реалізацією економічних і соціальних статусів, у рамках яких відбуваються структурні зміни й уможливується результативність господарювання. При цьому така економічна система організаційно-економічно соціалізується через механізми проникнення в різні галузі життєдіяльності суспільства для реалізації економічної (отримання прибутку) та соціальної (задоволення соціальних мотивацій) мети.

Соціалізацію підприємництва варто поділяти на економічну (становлення і розвиток підприємництва як явища, процесу, системи, яка забезпечує формування добробуту націй), організаційно-економічну (організація, поширення й забезпечення функціонування підприємства), соціально-відповідальну (благодійництво, створення соціальних підприємств). На наше переконання, теоретична модель соціалізації підприємництва, зокрема організаційно-економічної, полягає у креативному поширенні концепції розуміння цього явища (рис. 2), а також у поширенні господарських практик для досягнення економічних, соціальних результатів.

*Рис. 2. Логічна схема концептуалізації розвитку та організаційно-економічної соціалізації підприємництва в економіці й на селі**

**Запропоновано автором*

Пріоритетною в економічній науці є ідея розвитку та організаційно-економічної соціалізації підприємництва на засадах соціально відповідального господарювання. Загалом же теоретико-методологічні засади соціалізації і економічної соціалізації підприємництва базуються на загальному переконанні про зв'язок соціальних і економічних засад через механізм суспільного, ринкового, ідеологічного транзиту мотивів індивіда забезпечити кращі умови власного існування. Тому організаційно-економічні характеристики соціалізації слід розглядати як результативність діяльності підприємств через аналіз складу форм господарювання, їхньої соціальної спрямованості тощо. У визначенні ролі й концептуалізації сутності організаційно-економічна соціалізація підприємництва – це, зокрема, фундаментальний чинник сприяння сталому розвитку економіки,

суспільства і територій; структурована соціально-економічними стимулами взаємодія стейкхолдерів (зацікавлених учасників господарських й суспільних відносин, включаючи державу в особі уповноважених суб'єктів) щодо утворення й поширення в економіці, галузі підприємств різних організаційно-правових форм, розмірів та секторальної належності; організації умов для зайнятості населення; формування і реалізації соціальної відповідальності; створення та розвитку ефективних структур соціального підприємництва.

У другому розділі **«Методологія організаційно-економічної соціалізації підприємництва»** ідентифіковані теоретико-методологічні ознаки формування наукової парадигми організаційно-економічної соціалізації підприємництва; визначено організаційно-функціональні характеристики та ролі соціального підприємництва; кваліфіковано методичні зіставлення кооперативної форми організації господарювання й соціальної відповідальності в розвитку підприємства; систематизовано методичні положення оцінки розвитку та організаційно-економічної соціалізації підприємства на селі.

Формування наукової парадигми й методологію організаційно-економічної соціалізації підприємства розглянуто через призму концепції соціального підприємства як інноваційної моделі господарювання. Відмінність соціального підприємства від класичного у визначенні пріоритетів для себе у здійсненні соціальної місії ними. Концептуальні аспекти визначення функціональних характеристик соціального підприємства пов'язані із соціалізацією економічних систем. Методично розрізняємо поняття «соціальна діяльність підприємства» і «діяльність соціального підприємства». Класичне (економічне або виробниче підприємство) головною метою вважає отримання прибутку, а соціальне – досягнення події із розв'язання суспільно вагомої, актуальної проблеми. Спільним знаменником для обох типів підприємств є підприємливість, здатність ризикувати, спроможність до здійснення інновацій для забезпечення конкурентоспроможності й отримання економічної і (або) соціальної вигоди. Відповідно, засади організаційно-економічної соціалізації підприємства базуються на таких дефініціях: соціальна діяльність підприємства, соціальні витрати виробництва, соціальна відповідальність підприємства, соціальна ефективність господарювання підприємства, соціальна функція підприємства, підприємство соціальної спеціалізації. У цьому полягає функціональна роль організаційно-економічної соціалізації підприємства (рис. 3).

Потрібно також розрізняти поняття соціальної функції підприємства і функції соціального підприємства. Соціальне підприємство як вид соціальних інновацій виконує місію в розв'язанні фундаментальних за вагомістю проблем людства, значна частина яких – невідкладні. Головне його спрямування – досягнення соціального ефекту в суспільстві, а в сучасному світі – ще й результатів зі сприяння сталому розвитку. Похідна соціального підприємства від класичного не скасовує цільових орієнтирів на отримання вигоди – відбувається це безпосередньо чи опосередковано, адже в умовах ринку, де будь-яка дія є товаром, який має вартість, – усе підлягає економічній оцінці. Також соціальне підприємство – вища форма підприємницької діяльності, у якій матеріальна вигода – не самоціль, а опосередкований, забезпечувальний елемент. Характерний його розвиток для

реалізації політики сталого і, особливо, інклюзивного розвитку. Наприклад, соціальне підприємництво в галузі відновлення екологічних систем, родючості ґрунту, популяції тварин, розвитку відновлюваних джерел енергії тощо.

Рис. 3. Функціональна роль організаційно-економічної соціалізації підприємництва в економіці і суспільстві*

**Визначені автором на основі методичних узагальнень*

Найбільш прийнятною формою соціального підприємства й організаційно-економічної соціалізації підприємництва, зокрема на селі, є кооператив, кооперативні форми організації підприємницьких взаємовідносин. Соціальність кооперативу можна представити через її відповідність принципам самоорганізації бізнесу. Пріоритетність кооперативної форми для організаційно-економічної соціалізації підприємництва впливає із принципів кооперативу, які визначають соціальну природу кооперативу, його соціальну результативність. Зокрема кооперативне соціальне підприємництво позначене нетрадиційними способами і результативністю участі у створенні суспільного багатства. До структур соціального підприємництва можна віднести будь-які організації, які відповідають критеріям і за постановкою цілей формують соціальне життя громадян, реалізуючи суспільно вагомі соціальні ініціативи, є активними провідниками заходів громадської активності в різних галузях.

У кваліфікації складників методології організаційно-економічної соціалізації підприємництва в питанні ефективності цього процесу слід виокремити аспект соціальної відповідальності підприємств усіх форм та підприємницьких статусів (класичних і соціальних). Реалізуючи господарську компетенцію, суб'єкти господарської діяльності, зокрема підприємства, досягають економічних і соціальних результатів у визначеній галузі, реалізуючи товар чи послугу на ринку. Формування, втілення і поширення результатів підприємницького господарювання уможлиблює економічну та соціальну відповідальність підприємця. Теоретична модель організаційно-економічної соціалізації підприємництва полягає в креативному поширенні концепції розуміння цього явища, а методологічна – у

практичному поширенні господарських практик для досягнення економічних, соціальних результатів, зокрема на галузевому рівні, що пропонується досліджувати за особливою методологічною конструкцією пізнання (рис. 4).

Визначення і характеристика підприємництва як соціально-економічного феномена		
Обґрунтування теоретичної сутності соціалізації підприємництва		
Методичні оцінки соціалізації підприємництва		
<i>Організаційні</i>		<i>Економічні</i>
<i>Аналіз структурного складу і динаміки трансформацій господарських формувань</i>		
Оцінювання результативності господарювання суб'єктів підприємництва		
<i>Виробничо-господарські результати (галузева структура і обсяги виробництва)</i>	<i>Фінансово-економічні результати (прибутковість, рентабельність)</i>	<i>Соціально-економічні (витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи)</i>
Аналіз якісних соціально-економічних параметрів розвитку виробництва		
<i>Достатність продовольства за обсягом</i>	<i>Доступність продовольства за ціною</i>	

Рис. 4. Методологічна конструкція пізнання розвитку та організаційно-економічної соціалізації підприємництва на селі*

**Розроблено і запропоновано автором*

Методологічно організаційно-економічна соціалізація підприємництва означає створення умов і фактичне поширення підприємницьких структур (підприємств), а також забезпечення створення ними доступних для споживача товарів, надання послуг. Подекуди соціалізація підприємництва може трактуватися як синонім інклюзивного розвитку, за результативністю – соціально-економічними досягненнями. Базовим економічним індикатором ефективності організаційно-економічної соціалізації підприємництва, зокрема підприємства, позиціонуємо соціальну ціну виробництва (господарювання) – сукупність вартостей, витрат соціально спрямованого характеру, які несе суб'єкт підприємницької діяльності (оплата праці, орендна плата, відрахування на соціальні заходи тощо).

У третьому розділі «**Організаційно-економічна архітектура розвитку підприємництва на селі**» здійснені порівняльні оцінки макроекономічних трендів підприємницького господарювання в галузях економіки; надано емпіричну оцінку тенденцій сучасної практики розвитку та організаційно-економічної соціалізації сільськогосподарських підприємств; оцінені тенденції соціально-економічної результативності господарювання в сільському секторі; розкрито характер структурної динаміки організаційно-економічної соціалізації сільськогосподарського підприємництва.

Макроекономічні тенденції розвитку та організаційно-економічної соціалізації підприємництва формують господарські структури в галузях матеріального і нематеріального виробництва. Сукупність суб'єктів господарювання в галузях матеріального виробництва в Україні, тенденційна до зміни чисельності

підприємств за кількістю – у всіх галузях, зі структурними змінами суб'єктного складу (частка підприємств і відповідно фізичних осіб-підприємців). Кількісний склад суб'єктів господарювання (підприємства і фізичні особи-підприємці) в 2015 - 2019 рр. виявився певною мірою стабільним. Сформувалися галузеві особливості, що якісно відбилися в підприємницькому усвідомленні вигод і витрат, тобто отриманих результатів, вони враховують суспільну вагомість галузі й організаційно-економічні засади господарювання (останнє найбільш притаманне сільському господарству). Кожна з галузей позначена особливостями структури, складу господарюючих утворень, у сільському, лісовому та рибному господарстві 60-65% складають підприємства, 40-35% – фізичні особи-підприємці, у промисловості, навпаки, – фізичні особи-підприємці значно переважають, у будівництві – приблизно рівні частки в структурі формувань (табл.1).

Таблиця 1

Структурний склад суб'єктів та макроекономічна ефективність господарювання в галузях матеріального виробництва в Україні*

Динаміка і структурний розподіл суб'єктів господарювання за галузями					Динаміка і структурний розподіл доданої вартості створеної господарюючими суб'єктами				
2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019
<i>Сільське, лісове та рибне господарство</i>									
Усього суб'єктів по галузі, од					Обсяг галузі, за часткою, всього, %				
79284	74620	76593	76328	75450	13,3	10,5	8,9	8,3	7,1
Підприємства, %					Частка підприємств в обсягу галузі, %				
59,0	60,3	65,4	66,2	66,6	98,8	98,3	97,6	97,3	97,2
Фізичні особи-підприємці, %					Частка фізичних осіб-підприємців в обсягу галузі, %				
41,0	39,7	34,6	33,8	33,4	1,2	1,7	2,4	2,7	2,8
<i>Промисловість</i>									
Усього суб'єктів по галузі, од					Обсяг галузі, за часткою, всього, %				
135149	127069	123876	125859	130324	35,4	36,6	36,6	35,3	33,9
Підприємства, %					Частка підприємств в обсягу галузі, %				
31,5	30,3	33,9	35,3	36,6	98,7	98,5	98,3	98,1	98,2
Фізичні особи-підприємці, %					Частка фізичних осіб-підприємців в обсягу галузі, %				
68,5	69,7	66,1	64,7	63,4	1,3	1,5	1,7	1,9	1,8
<i>Будівництво</i>									
Усього суб'єктів по галузі, од					Обсяг галузі, за часткою, всього, %				
55128	50208	50261	52531	56855	2,7	2,8	2,7	3,0	4,2
Підприємства, %					Частка підприємств в обсягу галузі, %				
52,9	48,5	54,7	56,3	56,1	96,7	95,9	94,6	94,4	95,9
Фізичні особи-підприємці, %					Частка фізичних осіб-підприємців в обсягу галузі, %				
47,1	51,5	45,3	43,7	43,9	3,3	4,1	5,4	5,6	4,1

*Розрахунки автора на основі даних Державної служби статистики України

Аналізуючи макроекономічні тренди розвитку підприємництва в національній економіці і на селі, акцентуємо увагу на організаційно-економічній архітектоніці цього процесу, також зазначаємо, що особливістю сільського господарства є можливість кардинально змінювати структуру виробництва й здійснювати підприємницьке саморегулювання організаційно-економічної соціалізації, специфіка ж галузі впливає на кількісний склад персоналу підприємств, зауважуємо, що економічні результати не завжди є визначальними.

Основними галузями у формуванні доданої вартості на рівні національної економіки України є сільське, лісове та рибне господарство і промисловість, адже

сукупно вони досягають близько 50% загального рівня. Основу суб'єктів, які формують додану вартість, складають підприємства. Найвищу макроекономічну стабільність підприємницької ефективності забезпечено в сільському, лісовому та рибному господарстві, адже протягом оцінюваного періоду вони є прибутковими. Соціально-економічна ефективність же регламентується правовими нормами, але практично залежить від соціальної політики підприємства, засновників, які прагнуть максимізації прибутку замість соціального вкладення, обмежують соціальну діяльність критеріями виконання законодавчих норм. Зокрема, персоніфікований аналіз економічної соціалізації підприємств за визначеними здійснено по підприємствах Тульчинського району Вінницької області: СТОВ «Авангард», ПСП «Агро Вас», ПрАТ «Дружба ВМ», ПСП «Україна», ПСП «Богданівське». Доведено, що в оцінках можливостей зазначених підприємств набути економічної спроможності, брати активну участь у розв'язанні проблем сільської території соціальна ціна відіграє базову роль. Зокрема, індикатор соціальної ціни виробництва (табл. 2) показує господарське позиціонування розміру і структури соціально спрямованих витрат щодо динаміки ефектів організаційно-економічної соціалізації підприємств.

Таблиця 2

Індикатор соціальної ціни виробництва, тис. грн*

Показники - роки	Підприємства Вінницької області				
	СТОВ «АВАНГАРД»	ПСП «АГРО ВАС»	ПрАТ «Дружба ВМ»	ПСП «УКРАЇНА»	ПСП «Богданівське»
Соціально-спрямовані витрати на виробництво продукції сільського господарства (робіт, послуг)					
Прямі витрати на оплату праці					
2010	105,0	56,4	1934	399,8	588,01
2015	201,0	234,6	3149	206,5	652,3
2019	450,0	1273,3	10428	496,8	856,5
Відрахування на соціальні заходи					
2010	38,85	20,7	425	145,5	117,6
2015	75,58	80,0	693	76,5	127,2
2019	146,9	265,9	2294	81,0	167,01
Орендна плата за земельні частки (паї)					
2010	342,6	27,8	1864	672,8	604,2
2015	1861,1	232,9	3727	1732,0	1118,0
2019	3696,4	3888,6	4970	6821,4	4298,3
Орендна плата за майновий пай					
2010	7,6	0,0	0,0	15,8	0,0
2015	7,4	0,0	0,0	0,0	0,0
2019	7,4	0,0	0,0	0,0	0,0

*Розраховано за даними Державної служби статистики України і на основі аналітики обстежених сільськогосподарських підприємств Вінницької області

Для більш ґрунтовних висновків здійснено економіко-математичні оцінки рівня соціалізації підприємств за такими критеріями: рівень якості життя людей,

рівень безпеки життя людей, рівень системи відносин, рівень виконання зобов'язань перед суб'єктами за інтересами.

Коефіцієнт рівня соціалізації було визначено за формулою:

$$K_{pc} = \sum_{i=1}^4 \frac{k_i}{4} \quad (1)$$

де, K_{pc} – коефіцієнт рівня соціалізації; K_1 – коефіцієнт рівня якості життя людей; K_2 – коефіцієнт рівня безпеки життя людей; K_3 – коефіцієнт рівня системи відносин; K_4 – коефіцієнт рівня виконання зобов'язань перед суб'єктами за інтересами.

На основі експертної оцінки коефіцієнт рівня соціалізації становить 0,72 коефіцієнта, результати якого представлено на рис 5.

Розроблена багатofакторна модель, де результативною ознакою є рівень соціалізації в досліджуваних підприємствах Вінницької області, фактори впливу рівня якості життя людей; рівня безпеки життя людей; рівня системи відносин; рівня виконання зобов'язань перед суб'єктами за інтересами.

За результатами розрахунків модель набула такого вигляду:

$$Y = -0,23 + 0,35x_1 + 0,53x_2 + 0,17x_3 + 0,28x_4 \quad (2)$$

Коефіцієнт кореляції – 0,89, коефіцієнт детермінації – 0,79.

де: Y – рівень соціалізації, коеф.; x_1 – рівень якості життя людей, коеф.;

x_2 – рівень безпеки життя людей, коеф.; x_3 – рівень системи відносин, коеф.;

x_4 – рівень виконання зобов'язань перед суб'єктами за інтересами, коеф.

$F=0,73$; $F_{кр}=3,83$. Оскільки $F > F_{кр}$, то побудована модель адекватна за F-критерієм Фішера.

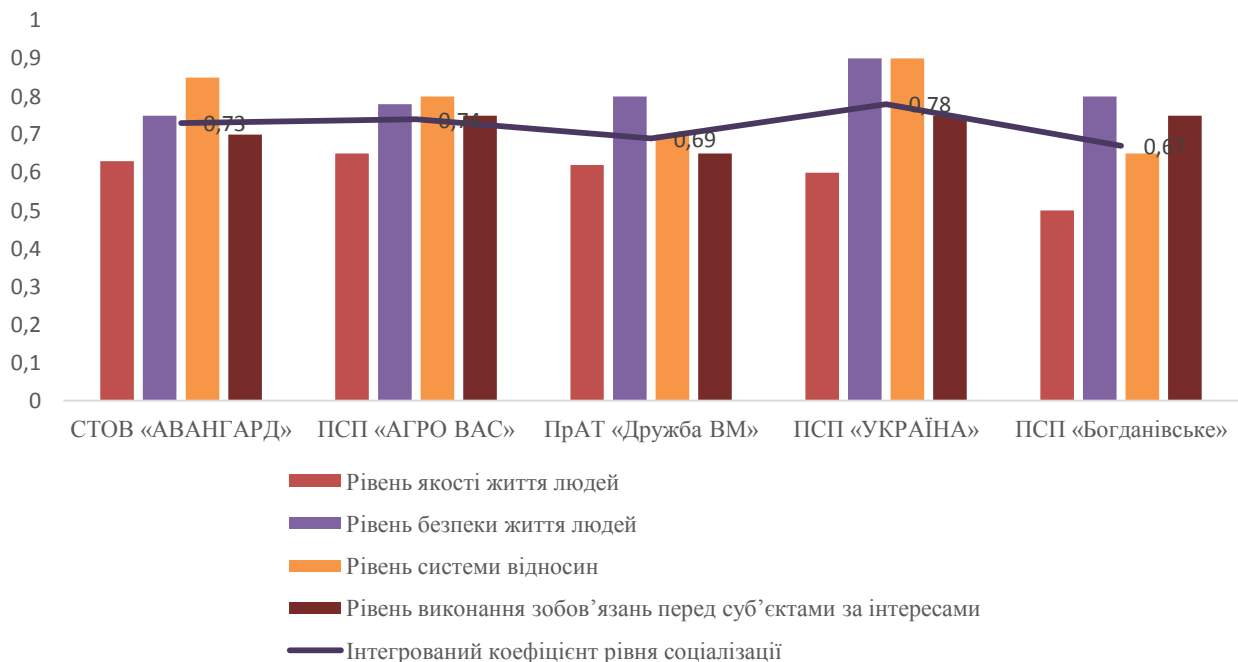

Рис. 5. Експертна оцінка рівня соціалізації в досліджуваних підприємствах Вінницької області*

*Побудовано автором

Унаслідок розрахунку це рівняння свідчить, що всі 4 фактори мають значний вплив на результативну ознаку, де зі збільшенням коефіцієнта рівня якості життя людей на 0,1 рівень соціалізації збільшується на 0,35 коеф., зі збільшенням коефіцієнта рівня безпеки життя людей на 0,1 рівень соціалізації збільшується на 0,53 коеф., зі збільшенням коефіцієнта рівня системи відносин на 0,1 рівень соціалізації збільшується на 0,17 коеф. та зі збільшенням коефіцієнта рівня виконання зобов'язань перед суб'єктами за інтересами на 0,1 рівень соціалізації збільшується на 0,28 коеф. Коефіцієнт множинної кореляції, який дорівнює 0,89, характеризує високу тісноту впливу означених факторів на результат.

Проте поточна ситуація ускладнюється з різних причин, зокрема це стосується відсутності усталеної традиції національного ринкового господарювання. Економічна соціалізація діяльності сільськогосподарських підприємств, як-от: якість спрямування результатів їхньої діяльності у соціальну площину, впливає на різні аспекти життя на селі. Зі зміною структури виробництва, утвердження підприємницької моделі господарювання в людей значно змінилася мотивація жити і працювати в сільському господарстві, тому сформувалися тренди соціально-економічної результативності сільськогосподарських підприємств (табл. 3).

Ці тренди помітно впливають на демографічну ситуацію, а саме зайнятість, тому продуктивність і соціальна результативність розвитку сільського господарства – результати економічної соціалізації підприємництва на селі.

Таблиця 3

Тренди сільськогосподарських підприємств за соціально-економічними показниками в Україні*

Показники	Роки					Зміни до попереднього року +, - за абсолютними значеннями			
	2015	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
Кількість підприємств, од.	45379	47697	45558	49208	48504	2318	-2139	3650	-704
Кількість найманих працівників, тис. осіб	500,9	513,2	489,2	479,8	461,5	12,3	-24	-14,6	-18,3
У середньому на 1 п-во, осіб	11,0	10,8	10,7	9,8	9,5	-0,3	-0,02	-1,1	-0,1
<i>Соціально спрямовані витрати виробництва підприємств, % у структурі</i>									
Безпосередні витрати на оплату праці	5,4	5,4	5,0	5,7	6,4	0	-0,4	0,7	0,7
Відрахування на соціальні заходи	1,9	1,2	1,1	1,2	1,4	-0,7	-0,1	0,1	0,2
Орендна плата за земельні частки (паї)	8,7	10,1	8,9	9,9	9,7	1,4	-1,2	1,0	-0,2
Орендна плата за майнові паї	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,02	0,03	0,0	0,0

*Побудовано і розраховано за даними Державної служби статистики України

Водночас організаційно-економічна соціалізація сільськогосподарських підприємств впливає на різні сторони життя на селі. В Україні також важливий регіональний аспект, адже він яскраво виражений, трансформований у спосіб сільського життя. Локальна ж соціально-економічна результативність притаманна кожному конкретному підприємству, разом з цим модель господарювання в сільському

господарстві, на селі, прямує від селозберігаючої моделі до латифундійної, за якої на першому місці економічні підприємницькі результати, а соціальна складова (соціально-економічна) замикається на задоволенні нормативно встановлених, за потреби – кон'юнктурних вимог до рівня зарплати, відрахувань на соціальні заходи, орендну плату. Наприклад, у Карпатському регіоні, на відміну від Лісостепової та Степової зони, великотоварні господарства майже відсутні. У Вінницькій області все навпаки: великотоварні господарства переважають, що впливає на структуру зайнятості сільського населення, потреби підприємств у працівниках, а також на основи механізму мотивації праці.

Сільськогосподарські підприємства виробляють переважно експортноорієнтовану рослинну продукцію. У результаті соціальна ціна виробництва нижча від тієї, яка могла б бути понесена при функціонуванні збалансованої господарської структури. Регіональні особливості спеціалізації підприємств впливають на соціально-економічну результативність господарювання. Затребувані стають структури, які за формою організації відповідають викликам в умовах нестабільної економіки, високих ризиків. Наприклад, господарські товариства (їхня кількість зростає), адже цей тип організаційної структури найбільш адаптований для сільськогосподарської галузі за умови постійних трансформацій, змін, невизначеності. Вираженою є нестабільність таких організаційних форм із переважаючою соціальною спрямованістю господарювання, як кооперативи, а також державні підприємства. Кооперативи займають незначну частку серед сільськогосподарських підприємств класичного спрямування, але серед соціальних – кооперативна форма є пріоритетною для функціонування таких підприємств. Серед прикладів соціальних підприємств на селі слід виокремити такі: Об'єднання сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів «Чернігівщина екологічна», СОК «Агросвіт», СОК «Агрофрут», СОК «Банилів», СОК «БОРТНІВ-ЕКОПРОДУКТ», СОК «Господар-2015», СОК «Дари Гуцульщини», СОК «Дари Ланів», СОК «Жовтневе», СОК «Каїр», СОК «Київський», СОК «Кринички», СОК «Радодар», СОК «Шепітчанка», СОК «Щедрий край».

У четвертому розділі **«Розвиток сучасної практики організаційно-економічної соціалізації підприємництва на селі»** охарактеризовано організаційно-економічні форми розвитку та ідентифіковано практики соціалізації підприємництва на селі; виявлено особливості формування суспільного і приватного інтересу в механізмі соціалізації підприємництва; здійснено кластерний аналіз соціально-економічної результативності господарювання сільськогосподарських підприємств; встановлено економічну специфіку реалізації соціальної відповідальності підприємницьких формувань.

Динамізм перетворень змушує людей переходити до широкого застосування підприємницьких підходів для розв'язання соціальних проблем. Формуються спеціалізовані структури, організації, що спеціалізуються на виконанні соціальної місії, – соціальні підприємства. Для сучасної України вони маніфестують новітню галузь господарювання, особливо на селі, – середовищі, яке вважається найбільш консервативним до будь-яких змін. Поширення соціальних підприємницьких суб'єктів відбувається під впливом громадянського усвідомлення тієї непростой ситуації, яка створена в системі сільського розвитку. Відповідно, постають

альтернативні механізми й моделі соціально спрямованого господарювання – соціальне підприємництво. У системі традиційного, класичного підприємництва функціонують підприємства різних організаційних і організаційно-правових форм господарювання (табл. 4) – їхня кількість і структура змінюється.

Таблиця 4

Наявність і структурна динаміка кількості підприємств у сільському господарстві України*

Роки і категорії підприємств								
2000	2010	2013	2014**	2015**	2016**	2017**	2018**	2019**
Кількість підприємств, од.								
Усього								
51588	56493	49046	46199	45379	47697	45558	49208	48504
x	+4905	-7447	-2847	-820	+2318	-2139	+3650	-704
Господарські товариства								
6718	7769	8245	7750	7721	7752	8215	10323	10931
x	+1051	+476	-495	-29	31	+463	+2108	+608
Приватні підприємства								
2519	4243	4095	3772	3627	3752	3815	3955	3956
x	+1724	-148	-323	-145	+125	+63	+140	+1
Виробничі кооперативи								
3136	952	809	674	596	582	573	568	554
x	-2184	-143	-135	-78	-14	-9	-5	-14
Фермерські господарства								
38428	41726	34168	33084	32303	33682	34137	33164	32452
x	+3298	-7558	-1084	-781	+1379	+455	-973	-712
Державні підприємства								
385	322	269	228	241	222	218	213	215
x	-63	-53	-41	+13	-19	-4	-5	+2
Підприємства інших форм								
402	1481	1460	691	891	603	592	681	465
x	+1079	-21	-769	+200	-288	-11	+89	-216

*Розроблено автором за даними інформаційних ресурсів Державної служби статистики України

**Без урахування тимчасово окупованих територій

Практики ж поширення соціального підприємництва в Україні є відносно новими, а це, на наше переконання, вища форма організаційно-економічної соціалізації підприємництва. Соціальні підприємства формують інфраструктуру ринку соціальної діяльності, на якому відбуваються обмін і відносини соціального характеру. Проте їхній розвиток, зокрема на селі, перебуває в зародковому стані, хоча й з'являються перші соціальні підприємства або ж такі, які схожі на них за принципами функціонування, цілями. Поступове поширення соціальних підприємницьких суб'єктів відбувається під впливом громадянського усвідомлення тієї непростой ситуації, що створена в системі сільського розвитку. Основний мотив появи соціального підприємництва – це суспільний запит на соціально спрямовані підприємницькі утворення.

Для національного сільського сектору особливим спонукальним моментом є те, що відбулися зміни у структурі виробничо-господарських суб'єктів. Зокрема, число кооперативів як найбільш соціалізованої форми організації сільськогосподарської діяльності, скорочується. Кооперативи виявилися найбільш проблемною формою виробничих сільських підприємств стосовно довіри до неї з боку селян, незважаючи на принципову соціальну орієнтацію. Економічна ж соціалізація через механізм кооперування є найбільш бажаною з економічного погляду, бо дає можливість дрібним суб'єктам сільськогосподарського ринку згуртувати власні зусилля, знизити трансакційні витрати й претендувати на значно вищу, ніж поодинці додану вартість. Кооперативна форма соціалізації підприємництва найбільш доцільна як у галузі соціального, так і в царині економічного, адже в кооперації відбувається актуальний симбіоз приватного і суспільного інтересу господарювання.

Дослідження розвитку й організаційно-економічної соціалізації підприємництва на селі показують наявність низки відмінностей у соціальній відповідальності підприємницьких формувань. Варто виокремити кооперативи і агрохолдингові структури як суб'єкти аграрного ринку, які утворюються на коаліційних засадах забезпечення взаємодії праці та капіталу, а також консолідації ресурсів. Проте соціальне і економічне, з орієнтацією бізнесу на загальну максимізацію прибутку, виявилось непок'єднаним. Агрохолдингові формування є особливими за статусом й організаційною структурою суб'єктами підприємницької діяльності на селі. Ці структури консолідуєть значну частину національних земельних ресурсів, фінансового капіталу і є домінуючими на сільських територіях. Варто відзначити їхній величезний вплив у системі агрогосподарських економічних відносин, що вносить особливості в динаміку організаційно-економічної соціалізації підприємництва на селі. Ці структури, як типи підприємницьких формувань, орендують величезні масиви сільськогосподарських угідь і в такий спосіб мають безпосередньо здійснювати соціальну діяльність, але проводять її імітовано. Загалом агрохолдингові формування значно впливають на динаміку розвитку українського села, його соціальну складову. Незважаючи на неоднозначну роль холдингових підприємницьких формувань розвитку українського аграрного сектору, сільських територій, вони утвердилися як глобальні ринкові гравці, але такі, що не реалізують засад соціальної відповідальності. Соціально відповідальний бізнес агрохолдингів стає для них вимогою часу, незважаючи на їхню капіталістичну природу. Проте на сьогодні переважає соціально безвідповідальна практика розвитку агрохолдингів.

У п'ятому розділі **«Концепти розвитку та організаційно-економічної соціалізації підприємництва на селі»** запропоновано концептуальні положення формування мотиваційних пріоритетів і механізму стимулювання розвитку соціального підприємництва на селі; удосконалено організаційно-економічні засади реалізації заходів із підвищення соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств; розроблено концептуальну модель розвитку та організаційно-економічної соціалізації підприємництва в реалізації засад сталого розвитку сільських територій.

Розвиток соціального підприємництва на селі стратегічно важливий як організаційно-економічний механізм подолання депресивного стану сільських територій. Мотивації для створення і забезпечення розвитку соціальних підприємств є об'єктивними, а соціальне підприємництво як інноваційна форма соціально-економічної активності індивідів має неабияку перспективу, оскільки держава, органи влади, а також традиційні підприємства відмежувалися від практики розв'язання соціальних проблем сільських територій, тому соціально-побутова галузь переживає занепад, і з огляду на це її потрібно відновлювати. Соціалізація традиційного (класичного) підприємництва, забезпечення стимулюючого розвитку соціального підприємництва на селі можлива за відповідної державної регуляторної політики, активної підтримки впровадження соціальних ініціатив на підприємницьких засадах. Соціальні підприємства здатні забезпечити ефективні структурні зміни традиційних механізмів розв'язання соціально-побутових проблем села. У зазначеному контексті концептуально йде мова про соціальне підприємництво як спосіб забезпечення соціальних вигод для села за рахунок самоорганізації селян. Соціальне підприємництво – реальний шлях виходу з подекуди патових ситуацій. Однак реалізація зазначених засад потребує низки кроків, які повинна зробити держава, сільські громади і сприйняти підприємці (рис. 6).

Соціальне підприємництво може стати чинником формування соціальних гарантій для розвитку сільських територій та його жителів.

Проте для забезпечення свого розвитку цей тип підприємництва потребує нових ідей, організаційних чинників, серед яких механізм фінансового забезпечення – краудфандинг. Краудфандингові моделі залучення фінансових ресурсів найбільш прийнятні для розвитку соціального підприємництва. Краудфандинг дає змогу успішно поєднати соціальну мотивацію участі та економічний інтерес причетності індивіда до реалізації соціального проєкта. З економічного погляду, краудфандинг – це механізм фінансування, а із соціального – особлива форма реалізації соціального капіталу.

Забезпечення соціалізації сільськогосподарського підприємництва як складника сталого розвитку економіки має характер різносторонніх дій зі стимулювання ефективності, енергоощадності, формування відновлюваних систем господарювання, забезпечення соціально-економічного добробуту людини. Через трансформацію, реструктуризацію і навіть зникнення селоутворювальних, селозберігаючих підприємств відбулися кардинальні зміни на селі. Формування селозберігаючої моделі господарювання на селі, у сільському господарстві України, покладаємо на вмотивований сучасними проблемами розвиток соціалізації підприємництва. Соціалізація є практичним сприйняттям цінностей, принципів підприємницької діяльності, поширенням організаційних форм підприємств економічного й соціального призначення. Також соціалізацію сільськогосподарських підприємств варто пов'язувати з результатами реалізації ними своєї функції на користь соціуму, а саме: виробництво продовольства (продовольча безпека), створення робочих місць (зайнятість), формування матеріального добробуту (прибуток від праці в сільському господарстві), підтримку розвитку сільських територій (соціальна інфраструктура тощо). Наприклад, для

формування якісного людського капіталу необхідно створити сприятливі соціально-економічні умови для життя і праці на селі. У цьому аспекті соціальне підприємництво як один із забезпечувальних чинників необхідно системно підтримувати.

КРОКИ МОТИВАЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА	ЗАХОДИ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ	ЦІЛЬОВИЙ ЕФЕКТ
<i>Ідеологічне забезпечення</i>		
<i>Крок 1 – формування умов для поширення ідей розвитку соціального підприємництва</i>	ідейна підтримка, забезпечення суспільного визнання та закріплення засад функціонування соціального підприємництва	Ідеологічне закріплення засад
<i>Концептуалізація і закріплення пріоритетів</i>		
<i>Крок 2 – розробка національної концепції розвитку соціального підприємництва на селі</i>	вироблення національної концепції розвитку соціального підприємництва на селі – бачення його пріоритетів і засад з урахуванням особливостей українського села, поселенської мережі, зайнятості, іміджу соціальних організацій	Формування інституційних умов поширення
<i>Формування стратегії</i>		
<i>Крок 3 – розробка стратегії розвитку соціального підприємництва на селі</i>	розробка стратегії розвитку соціального підприємництва на селі	Формалізація доктрини соціалізації підприємництва
<i>Запровадження регуляторних практик</i>		
<i>Крок 4 – здійснення стимулювання соціального підприємництва</i>	активування механізмів державної підтримки, стимулювання соціального підприємництва з урахуванням специфіки сільського розвитку	Імплементация державного регулювання і стимулювання
<i>Закріплення моделі підтримки</i>		
<i>Крок 5 – забезпечення системної постійної підтримки соціалізації підприємництва на селі</i>	постійна ідеологічна, організаційно-економічна, регуляторна та фінансова підтримка соціалізації підприємництва на селі для утвердження ефективної моделі соціально-економічної підтримки сталого розвитку сільських територій	Реалізація механізмів соціального підприємництва на засадах сталого розвитку

Рис. 6. Стратегічні кроки мотиваційного сприяння розвитку соціального підприємництва на селі*

**Запропоновано автором*

Стратегічно для України одним із домінуючих пріоритетів розвитку та структурних змін слід вважати досягнення соціальної та економічної результативності для ефективного селозбереження. Це зумовлено національними особливостями структурної будови економіки, згідно з якою сільське господарство і село відіграє вкрай важливе значення. Концептуально пріоритети селозберігаючої моделі пропонуємо адаптивно зіставити з Цілями сталого розвитку ООН на період до 2030 року.

Для економіко-математичної оцінки пріоритетів організаційно-економічної соціалізації підприємництва на селі запропоновано оптимізаційну модель формування доходів населення (сільського) за рахунок збалансування соціальної ціни виробництва. У цьому конкретному випадку соціальна ціна – індикатор участі у забезпеченні соціально-економічного розвитку сільських територій для реалізації засад сталого господарювання, упровадження основ ведення соціально спрямованого сільського господарства за активізації участі підприємців у розв’язанні соціально-економічних проблем села.

Категорія соціальної ціни є уособленням природно-кліматичних та соціально-економічних умов конкретних територій, що є значно диференційованими в межах держави, розрахунки проводилися за відповідними показниками в областях України. У ролі результативного показника було обрано загальні доходи домогосподарств (за даними вибіркового дослідження умов життя домогосподарств України) у 2019 р. Для врахування природно-кліматичних особливостей регіонів були використані показники нормативної грошової оцінки сільськогосподарських угідь в Україні станом на 01.01.2020 р.

Основні закономірності взаємозв’язку між цими показниками дають змогу оцінити кореляційно-регресійний аналіз. Значення парних коефіцієнтів кореляційної матриці демонструє тісний взаємозв’язок між рівнем загальних доходів на 1 умовного члена домогосподарства, рівнем соціальних витрат на 1 га сільськогосподарських угідь та нормативною грошовою оцінкою 1 га ріллі.

Проведений регресійний аналіз уможливив отримання такої моделі залежності:

$$Y=5279,024+0,098914*x_1-0,04203*x_2 \quad (3)$$

де Y – загальні прибутки на 1 умовного члена домогосподарства, грн;

x_1 – соціальна ціна виробництва на 1 га сільськогосподарських угідь, грн;

x_2 – значення нормативної грошової оцінки ріллі, грн.

Значення коефіцієнту детермінації (0,61), рівень вагомості F-статистики та t-статистики дають підстави стверджувати про адекватність та значущість моделі. Отримана нами модель формування загальних доходів сільського населення дає змогу перейти до наступного завдання – пошуку механізмів збалансування та збільшення загальних доходів сільського населення різних областей у межах країни.

Для цього пропонується скористатися можливостями оптимізаційного моделювання та знайти оптимальний для кожної області рівень соціальної ціни на 1 га залучених сільськогосподарських угідь із врахуванням фактичної якості природно-кліматичних умов (через показник нормативної грошової оцінки 1 га ріллі) для мінімізації дисперсії розрахункових загальних доходів на одного члена домогосподарства (РЗД). Згідно з цим була сформульована така математична модель:

$$\sum_{i=1}^n p_i x_i^2 - \left(\sum_{i=1}^n x_i p_i \right)^2 \rightarrow \min_{x_i}, \quad (4)$$

де x_i - значення РЗД_{*i*} для *i*-ї області,

p_i – вірогідність того, що випадкова величина приймає значення x_i ,

n – кількість значень, що може приймати випадкова величина.

Результати оптимізації отримані з моделі формування загальних доходів сільського населення наведені в таблиці 5.

Таблиця 5

Рішення задачі зі збільшення доходів сільського населення та ліквідації диспропорцій між областями через збалансування соціальної ціни на 1 га сільськогосподарських угідь у користуванні підприємств, (розрахунок станом на 2019 р.)*

Області	соціальна ціна виробництва на 1 га сільськогосподарських угідь, грн			загальні прибутки сільського населення на 1 умовного члена господарства, грн			Загальні прибутки, тис. грн
	фактична	розрахункова	відхилення	фактична	розрахункова	відхилення	
Вінницька	10965,0	10965,0	0,0	5493,4	5221,1	-272,3	-172,8
Волинська	8133,0	8133,0	0,0	5300,2	5167,0	-133,2	-52,7
Дніпропетровська	7964,1	11545,3	3581,2	4716,8	5149,6	432,8	187,3
Донецька	6242,4	9363,6	3121,2	4889,4	4897,6	8,2	2,3
Житомирська	6658,1	7789,1	1131,0	4833,6	5149,6	316,0	131,5
Закарпатська	9332,4	10277,8	945,4	5324,5	5149,6	-175,0	-107,4
Запорізька	6113,7	9170,5	3056,8	4476,7	5136,0	659,3	219,6
Івано-Франківська	14300,6	14300,6	0,0	5138,9	5597,1	458,2	278,3
Київська	11445,9	11445,9	0,0	5244,6	5296,1	51,5	29,1
Кіровоградська	8630,9	12240,9	3610,0	4508,9	5149,6	640,7	186,6
Луганська	6699,8	10049,7	3349,9	4716,7	5133,0	416,3	86,9
Львівська	9710,1	9710,1	0,0	5633,4	5336,2	-297,3	-232,7
Миколаївська	7439,4	10180,1	2740,7	4865,7	5149,6	283,8	83,2
Одеська	6651,0	9976,4	3325,5	4954,0	4962,2	8,2	5,1
Полтавська	9491,4	11604,4	2113,0	5052,2	5149,6	97,4	43,5
Рівненська	6830,7	8013,0	1182,4	4850,7	5149,6	298,9	144,2
Сумська	8403,1	10076,0	1672,9	5429,4	5149,6	-279,8	-77,4
Тернопільська	10049,4	11028,6	979,3	5051,5	5149,6	98,0	44,8
Харківська	7321,4	10982,0	3660,7	4549,9	5010,4	460,5	200,1
Херсонська	5681,7	8522,5	2840,8	4514,7	5094,4	579,7	189,1
Хмельницька	8998,1	11641,4	2643,3	4502,4	5149,6	647,2	291,9
Черкаська	11587,5	12987,9	1400,4	5175,4	5149,6	-25,9	-11,6
Чернівецька	7163,4	10745,1	3581,7	4412,6	4943,8	531,1	219,9
Чернігівська	7385,2	8916,8	1531,6	5359,4	5149,6	-209,8	-63,6
Україна	8354,8	10507,31	х	5015,8	5170,5	х	1625,4
Середнє квадратичне відхилення	2098,2	1598,7	х	362,1	136,1	х	141,5
Коефіцієнт варіації	25,1	15,2	х	7,2	2,6	х	8,7

*Розраховано за даними Державної статистики України

Підтвердженням цінності оптимізаційної моделі є зменшення коефіцієнту варіації розрахункового прибутку. Вирівнювання прибутків за областями дасть змогу збільшити загальний обсяг прибутків по країні на 1625,5 млн грн. Визначена розрахункова (цільова соціальна ціна) для кожної області стане індикативним показником, виконання якого має забезпечити підвищення соціальної відповідальності підприємницьких формувань. Наступним складником механізму є забезпечення доведення цільових показників соціальної відповідальності до рівня сільськогосподарських підприємств. На цьому рівні соціальна ціна виробництва виявляється в створенні додаткових робочих місць через пропорційний розвиток

трудомістких галузей сільського господарства, забезпечення належного рівня заробітної плати та виплат за оренду майна та земельних паїв.

ВИСНОВКИ

Теоретико-методологічні основи становлення наукової парадигми оцінки засад організації господарювання й практики розвитку та організаційно-економічної соціалізації підприємництва в економіці і на селі дають підстави для таких висновків:

1. Еволюція моделей і систем господарювання уможливила появу підприємництва як явища, діяльності, що покликане успішно, конкурентоспроможно та соціальноспрямовано задовольняти потреби індивідів, їх груп, територіальних громад, держави. Підприємництво – глобальна інновація, яка змінила світ, посиливши його можливості в ефективному економічному зростанні. Класичні форми підприємництва трансформувалися в різновиди, наприклад у форматі соціального підприємництва. Розвиток і поступове поширення теоретичної концепції підприємництва відбувається комплексно – із консолідацією дослідницьких уявлень про його соціальну й економічну природу. Людство повсякчас прагне до якісних економічних, організаційних, юридичних, соціальних змін, які у своєму утвердженні набувають статусів науково-практичного визнання безальтернативності участі підприємництва у розв’язанні багатьох проблем.

2. Важливість підприємництва в розвитку ринкових економік визначається з позицій економічних і соціальних наук, отже, обґрунтовано його роль полягає у здійсненні економіко-соціальних функцій. Економічні та соціальні чинники підприємництва взаємопов’язані, що в теорії характеризується різними визначеннями, але зводиться до спільного знаменника щодо його розуміння як явища, а ми вважаємо, що підприємництво – це одночасно економічний і соціальний феномен, який виник у процесі тривалої еволюції, пошуку людством нових можливостей інноваційного зростання й утвердився як вирішальний фактор прогресу, найбільш ефективна модель організації побудови господарських і навіть соціальних відносин. Розвиткові підприємництва притаманна багатозначність функцій і теоретико-методологічних характеристик, а безпосередня практика підприємницької діяльності відповідає утвердженню креативних його статусів (форм) у розвитку та організації господарювання.

3. Аналіз динаміки еволюції і концептуальних засад підприємництва дає підстави стверджувати, що підприємництво проходить організаційно-економічну соціалізацію, оформлення підприємницьких структур різних форм, за якими будуються господарські відносини та здійснюється соціальний обмін. Воно збалансовує інтереси й упорядковує розподіл результатів господарювання. У цьому сенсі соціалізується як класичне (економічне), так і соціальне підприємництво, проявляються його соціальні й економічні функції зі створення товарів, послуг для реалізації на ринку. Відповідно, формується суспільно-економічний консенсус для виконання обраної концепції соціального контракту. Підприємництво охоплює багато галузей та сфер ринкового обміну, тому в методичному плані виділяємо організаційний, соціальний і економічний аспекти концептуалізації засад його

організаційно-економічної соціалізації. Методологічно пріоритетними відзначено такі сектори аналізу цієї проблеми як: соціальні витрати підприємств; соціальна відповідальність; соціальне підприємництво.

4. Постійна організаційно-економічна соціалізація бізнесу, яка відбувається з поглибленням участі підприємств у забезпеченні різних сфер життєдіяльності людини, яка відбувається протягом багатьох століть, уможливила перетворення класичного підприємництва на соціально спрямоване, а паралельно до цього виникли структури винятково соціального характеру. Тобто з'явилася реальна можливість для виокремлення сукупності суб'єктів соціального підприємництва. Потрібно методично розрізнити поняття соціальної функції підприємництва й функції соціального підприємництва. Соціальна функція підприємництва, підприємства реалізується через задоволення потреб споживачів виробленими товарами, наданими послугами, мета підприємця при цьому – отримати прибуток. Функції соціального підприємництва відповідають характеристикам різних видів соціальної діяльності.

5. Соціальне підприємництво є креативною формою господарювання, яке статусно кваліфікуємо як інноваційний організаційно-економічний механізм консолідації соціального, економічного та інституційного капіталу для формування спроможності громад вирішувати соціально-економічні проблеми на підприємницьких засадах. Базовим інституційним чинником розвитку соціального підприємництва є держава, за наявності достатніх вільних фінансових ресурсів, а також бізнесмени – філантропи. Для актуалізації розвитку соціального підприємства потрібен якісний соціальний капітал, що вважаємо базовим критерієм визначення організаційно-функціональних характеристик та методичної оцінки цього ролі в економіці, соціумі, ринку.

6. Соціально спрямованою і найбільш економічно соціально-відповідальною моделлю організації господарювання слід вважати кооператив, кооперацію, де органічно поєднується соціальне й економічне начало підприємницької діяльності. Кооперація як механізм організації посилює рівень взаємної відповідальності за результат, активізує мотиваційні фактори виконання підприємством соціально відповідальної місії. Першоосновою формування соціальної відповідальності є виробнича система, яка забезпечує засоби соціального забезпечення. Організація, техніко-технологічні, управлінські дії, реалізовані на підприємстві, вважаємо відправними точками створення матеріального підґрунтя для покращення соціальної складової. Матеріальне виробництво у господарській діяльності – організаційно-економічна основа соціальної відповідальності, підсилена бажанням і мотивами власника вчиняти соціально спрямовані дії. Базовою для підприємства є соціально-трудова відповідальність, похідними – екологічна, безпекова та громадська.

7. Методичні оцінки розвитку та організаційно-економічної соціалізації підприємництва на селі з методичного погляду, мають враховувати економічні і соціальні компетенції підприємців щодо реалізації засад соціальної відповідальності, соціальної конкурентоспроможності, здійснення соціальних витрат виробництва згідно з виробничою програмою господарювання і реалізацією

участі у забезпеченні фінансування програм розвитку сільських територій. Методично, за оцінками стану, організаційно-економічна соціалізація підприємництва має виходити на рівень соціальної ціни виробництва як індикатора кваліфікації якості збалансування вигід і витрат (втрат), що формуються у системі виробництва й соціальної діяльності. Методологічно соціальна ціна виробництва пропонується як ідентифікатор соціальної діяльності, соціальної ефективності, загалом спроможності підприємства бути соціально відповідальним за результатами господарської діяльності.

8. Порівняльні оцінки макроекономічних трендів підприємницького господарювання показали, що у галузях матеріального виробництва на сьогодні функціонують підприємства й фізичні особи-підприємці. Особливість національної господарської практики в тому, що суб'єкти господарювання набули виробничої та соціально-економічної ефективності, в основі формування якої переважають мотиви максимізації прибутку, збалансування вигод і витрат зокрема за рахунок мінімізації соціальної складової. Якість залучення підприємств у систему вирішення соціально-економічних проблем територій знижується і в основному залежить від рівня соціальної відповідальності підприємців у конкретних умовах. Установлено, що у процесі господарювання підприємства підпадають під негативний вплив соціально-економічних, суспільних процесів, ринкової конкуренції, а також державної політики регулювання. Кількісний склад суб'єктів господарювання, забезпеченість кадрами змінюється, ринок здійснює селекцію підприємств.

9. Соціально-економічну результативність підприємств висвітлено як сукупність соціальних і економічних ефектів. Для села, сільського розвитку соціально-економічну їх забезпечують сільськогосподарські підприємства. Аналіз сучасної практики формування і реалізації соціально-економічної ефективності сільськогосподарських підприємств показав, що результати, спроможності здійснювати соціально відповідальне господарювання залежить від розміру підприємства, а також відношень до територіального розміщення. Встановлено, що середні за розміром підприємства, як і малі, найбільшою мірою задовольняють критерії практик формування соціально відповідального бізнесу, адже їх засновники вмотивовані жити й працювати на селі. Власне, їхня діяльність забезпечує: фінансові вкладення у розвиток територій; формування матеріального добробуту працівників, а орендодавців, що становить соціальну ціну виробництва, яка формується витратами.

10. Соціально-економічна результативність сільськогосподарського підприємництва в сучасних умовах безпосередньо є наслідком ефективного поєднання праці і капіталу, використання земельних ресурсів, що втілюється в показниках добробуту села, рівнях доступності продовольства і продовольчої безпеки, добробуту жителів села тощо. Досягнення високого рівня соціально-економічної результативності діяльності сільськогосподарських підприємств – украй важливе завдання, адже аграрна галузь є базовою для економіки. Встановлено, що переважаючим мотивом діяльності сучасних сільськогосподарських підприємств є максимізація прибутку, а соціальний аспект здійснюється за залишковим принципом. В Україні важливий регіональний аспект,

адже трансформований у спосіб сільського життя, що фундаментально впливає на статусні реалізації соціальної відповідальності підприємців, зокрема через фактор розміру і спеціалізації підприємств.

11. Дослідження структурної динаміки організаційно-економічної соціалізації сільськогосподарського підприємництва показали, що в українському селі: відбулися кардинальні зміни організаційно-економічної структури сільськогосподарських підприємств; видозмінилися механізми вирішення соціального блоку питань сільського розвитку; визначальним і всеохопним за значимістю постав критерій безумовної максимізації прибутку; відстороненість підприємств від вирішення базових проблем сільського розвитку нищівно вплинуло на соціальні стандарти рівня життя на селі, інфраструктуру; кардинально змінилися підходи і мотивації підприємців до соціальної діяльності. Підтверджено, що затребуваними стають структури, які за формою організації відповідають викликам, що стоять перед господарями в умовах нестабільної економіки та високих ризиків. В організаційному контексті виявляється капіталістична модель соціалізації підприємств. Соціальна відповідальність у виробничій системі сільськогосподарських підприємств позначена особливостями, з яких виокремлено: галузеві, структурні, виробничі, сезонності, які підприємець враховує при організації господарювання і вони впливають на соціальні внутрішньогосподарські ефекти.

12. Сільський сектор економіки України має специфічні особливості типової національної атрибутики формування життєвого і господарського простору. Зі зміною парадигми державного управління в Україні, відбулися організаційно-економічні перетворення в структурі сільськогосподарських формувань, що кардинально вплинуло на весь процес сільського життя забезпечивши фундаментальне погіршення його соціально-економічного рівня. Утворилася багатокладна підприємницька система у складі господарських товариств, приватних підприємств, кооперативів, фермерських господарств, державних підприємств, підприємств інших форм господарювання. Проте, у передовій світовій практиці, економічний механізм господарювання соціалізується, суспільство і держави намагаються ефективніше використовувати ресурси, дбати про соціальні ефекти господарювання, понад усе за спрямуванням до сталого розвитку. Сформувався практичний досвід розвитку соціального підприємництва, яке показало свою ефективність у розв'язанні суспільних проблем, дало змогу делегувати повноваження держави суспільним організаціям, окремим бізнесменам, підвищуючи соціальну мобільність економічних ресурсів тощо.

13. Сучасну аграрну реформу в Україні було побудовано на основі американської моделі, яка не відповідає базовим критеріям соціально-економічного розвитку нашої держави та аграрній галузі господарювання. Зокрема, для тих організаційно-правових форм корпоративних підприємств, що склалися характерним є те, що відносини власності та трудові відносини в них розмежовані. Проявився фундаментальний негатив щодо організаційно-економічного забезпечення зайнятості населення, адже зокрема укладення договору оренди земельних ділянок і майнових паїв з їхніми власниками може супроводжуватися наймом останніх на роботу, або навпаки не супроводжуватися. Знаковим наслідком переважання приватного інтересу

над суспільним є зменшення в сільському секторі економіки України числа кооперативів як найбільш соціалізованої форми організації сільськогосподарської діяльності. Тенденція скорочення стійка, вони перетворюються в товариства, приватні підприємства та інші. Також уникнення підприємствами соціальних засад господарювання спричинене поширенням капіталістичного способу виробництва епохи первинного нагромадження капіталу. Тому у класичній виробничій системі підприємств сільськогосподарські кооперативи зокрема не розширюють свою експансію, а навпаки, звужують.

14. Кластерний аналіз соціально-економічної результативності господарювання сільськогосподарських підприємств показав, що визначальним чинником взаємної ефективності для власників і підприємців є земельний актив. Встановлено, що результативність використання земель сільськогосподарського призначення вища за умови залучення додаткових одиниць робочої сили. Це переводить проблему недостатнього використання трудових ресурсів сільських територій із власне соціальної в економічну площину, оскільки знижує обсяги продукції сільського господарства як економічної бази місцевого розвитку й держави загалом. Результати кластерного аналізу соціально-економічної результативності господарювання сільськогосподарських підприємств можуть бути застосовані для: здійснення індикативної оцінки структури організаційно-економічної соціалізації підприємництва на селі; стратегічного і концептуального формування розрахункової бази для визначення пріоритетів розробки політики підвищення соціальних стандартів сільського розвитку.

15. Реалізація соціальної відповідальності підприємницьких формувань, серед яких виокремлено структури коаліційного характеру утворення, яким в Україні найбільш однозначно потрібно вважати кооперативи і агрохолдинги. Аналіз довів, що зокрема і на відміну від кооперативів, соціальна природа функціонування яких підтверджується принципами кооперування, ефекти соціальної відповідальності агрохолдингів є неоднозначними. Щодо них ствердним є висновок про псевдосоціальну відповідальність або ж кон'юнктурно спрямовані вкладення у соціальні проекти, які допомагають ще більше капіталізувати бізнес. Економіка формування соціальної відповідальності агрохолдингів відрізняється від кооперативу, адже інституційний ефект від її упровадження є ситуативним і не розрахований на довгострокову перспективу.

16. Соціальне підприємництво для сільського сектору економіки України постає креативним механізмом організаційно-економічної реалізації стратегії виходу села із соціально-економічної кризи. Функціонально дана система господарської взаємодії здатна сприяти: залученню сільських жителів до створення інноваційних механізмів вирішення соціально-побутових та інфраструктурних проблем сільських територіальних громад; формуванню інклюзивного середовища життя і господарювання на селі; реалізації засад сталого розвитку. Вирішального стратегічного значення воно набуває як організаційно-економічний чинник подолання депресивності сільських територій, механізм селозбереження в умовах зміни парадигми державної соціально-економічної політики розвитку села. Для реалізації такої концепції розвитку та організаційно-економічної соціалізації

підприємництва, шляхом вмотивованої державної політики потрібно забезпечити ефективні умови формування соціально спрямованої підприємницької структури, поширення традицій селозберігаючого підприємницького господарювання.

17. Організаційно-економічне забезпечення підвищення соціальної відповідальності підприємств на селі, зокрема сільськогосподарських, запропоновано до реалізації як сукупність цілеспрямовано застосовуваних державно-регламентаційних і ринково-визначених стимулятивних дій, які формуватимуть мотивацію у сільських підприємців до соціально-активної діяльності на благо економічного розвитку території. Структурно та інституційно економічна політика держави має бути спрямована на розробку й реалізацію заходів зі становлення соціально відповідальних підприємницьких структур, які зацікавлені у підвищенні соціально спрямованих витрат на внутрішньогосподарському рівні. Впровадження державної політики потребує розробки й реалізації Стратегії формування соціальної відповідальності підприємств на селі, яка враховуватиме регіональні особливості сільського розвитку.

18. Концептуальну модель організаційно-економічної соціалізації підприємництва для України потрібно будувати відповідно засад селозбереження, що підтверджено економічними оцінками. Прикладна роль конкретних підприємств, має реалізовуватися через ринково-регуляторне сприяння проникненню підприємницького підходу у різні сфери соціально-економічного сільського розвитку, зокрема у систему інфраструктурного забезпечення через формування сектору соціального підприємництва. Стратегічно пріоритетне завдання зазначеного механізму для сільськогосподарського підприємництва – забезпечення організаційно-економічної конвергенції Цілей сталого розвитку і пріоритетів селозбереження з урахуванням чинника соціальної ціни виробництва.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Монографії, розділи в монографіях:

1. Дюк А.А. Соціальне підприємництво у розвитку економіки: теоретичні засади визначення та ролі. *Strategic Management: Global Trends and National Peculiarities*: колективна монографія. Kielce, Poland, 2019. С. 530-543. (21,7/0,95 друк. арк.) (особистий внесок здобувача: обґрунтовано теоретичні засади соціального підприємництва як організаційно-економічного механізму господарювання й утворення соціально-спрямованих ринкових структур).

2. Diuk A.A. Organizational and functional characteristics of the role of social entrepreneurship in economy. *Prognostication and planning of economic development: microeconomic and macroeconomic levels*: Multi-authored monograph. Kaunas, Lithuania, 2019. С. 499-513. (23,1/1,04 друк. арк.) (особистий внесок здобувача: обґрунтовано організаційно-функціональні характеристики ролі соціального підприємництва в економіці).

3. Дюк А.А. Соціальне підприємництво як чинник суспільного добробуту і стійкого розвитку економічних систем. *Технології стратегічного управління стійким розвитком сучасних організацій*: колективна монографія. За заг. ред. докт. екон. наук, професора І.О. Кузнецової. Харків, 2020. С. 17-26. (8,8/0,46 друк. арк.)

(особистий внесок здобувача: визначено поняття соціального підприємництва як чинника суспільного добробуту і стійкого розвитку економічних систем).

Публікації у наукових виданнях іноземних держав, включених до міжнародних наукометричних баз:

4. **Diuk Anna**, Vdovenko Nataliia, Baidala Viktoriia, Burlaka Nelya Managing the agricultural economic system of Ukraine: theoretical and practical aspects. *Problems and Perspectives in Management*. 2018. № 16(2). P. 179-189. (Scopus) (1,25/0,31 друк. арк.) (особистий внесок здобувача: обґрунтовано особливості управління аграрною економічною системою України).

5. **Diuk Anna**, Horban Halina, Petrovska Iryna, Kucher Anatolii Efficiency of Tourism Activities in Ukraine: A Regional Comparison. *Journal of Environmental Management and Tourism*. 2020. Volume XI Issue 4(44). P.874 - 882. (Scopus) (0,85/0,5 друк. арк.) (особистий внесок здобувача: обґрунтовано ефективність туристичної діяльності в Україні).

Статті в наукових фахових виданнях України:

6. **Дюк А.А.** Економічні агенти суспільного та приватного інтересу в процесі реформування. *Електронне наукове фахове видання: Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 5. С. 142-146. URL: <http://global-national.in.ua/issue-5-2015/13-vipusk-5-traven-2015-r/769-dyuk-a-a-ekonomichni-agenti-suspilnogo-ta-privatnogo-interesu-v-protsesi-reformuvannya> (0,5 друк. арк.)

7. **Дюк А.А.** Теоретико-організаційні основи реформування сільськогосподарських підприємства регіону. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 14. С. 151-154 (0,45 друк. арк.)

8. **Плоднік М.В., Дюк А.А.** Вплив зовнішніх чинників на формування потенціалу сільськогосподарського підприємства. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління. Серія: Економіка і управління підприємствами*. 2017. № 6 (11). С. 159-161. (0,32/0,16 друк. арк.) (особистий внесок здобувача: обґрунтовано потенціал сільськогосподарського підприємства).

9. **Дюк А.А., Бурлака Н.І.** Розвиток зеленого туризму в Україні. *Ефективна економіка*. 2018. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6604> (0,8/0,4 друк. арк.) (особистий внесок здобувача: обґрунтовано розвиток соціального підприємництва на селі).

10. **Дюк А.А.** Еволюція теоретичних положень концепції соціального підприємництва. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2019. Вип. 809. С. 3-10 (0,9 друк. арк.)

11. **Дюк А.А.** Кооперація як пріоритетна форма організації соціального підприємництва в сучасних умовах. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2019. № 3(65). С. 9-17 (0,8 друк. арк.)

12. **Дюк А.А.** Краудфандинг як механізм розвитку соціального підприємництва. *Modern Economics*. 2019. № 18(2019). С. 43-48. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V18\(2019\)-07](https://doi.org/10.31521/modecon.V18(2019)-07) (0,66 друк. арк.)

13. **Дюк А.А.** Теоретико-методичні характеристики ролі соціального підприємництва у розвитку сучасної економіки. *Збірник наукових праць*

Таврійського державного агротехнічного університету ім. Дмитра Моторного. Економічні науки. 2019. № 1(39). С. 245-250 (0,58 ум. друк. арк.)

14. Дюк А. А., Соціальне підприємництво як інноваційна форма організації бізнесу. *Modern Economics. 2019. № 17(2019). С. 86-93. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V17\(2019\)-14](https://doi.org/10.31521/modecon.V17(2019)-14) (1,0 друк. арк.)*

15. Дюк А.А. Сучасна практика розвитку соціального підприємництва: аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. 2019. Т. 24. Вип. 5 (78). С. 32-37 (0,8 друк. арк.)*

16. Дюк А.А. Організаційні форми розвитку соціального підприємництва: аспекти теорії та практики. *Науковий журнал: Причорноморські Економічні студії. 2019. № 44. Ч. 1. С. 5-11 (0,9 друк. арк.)*

17. Дюк А. А. Соціально-економічна результативність сільськогосподарського підприємництва: регіональний аспект оцінки. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2020. № 3. Т.31 (70). С. 135 - 142 (0,82 друк. арк.)*

18. Дюк А.А. Засади формування соціальної відповідальності і визначення соціальної ціни виробництва в сільськогосподарських підприємствах. *Міжнародний науковий журнал: Економічний дискурс. 2020. Вип. 2. С. 7-19 (1,0 друк. арк.)*

19. Дюк А.А. Концептуально-методичні засади оцінки організаційно-економічної соціалізації підприємництва на селі. *Економіка АПК. 2020. № 4. С. 111-120 (1,1 друк. арк.)*

20. Дюк А.А. Мотиваційні основи розвитку соціального підприємництва на селі. *Modern Economics. 2020. № 20. С. 86-91. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V20\(2020\)-14](https://doi.org/10.31521/modecon.V20(2020)-14) (0,7 друк. арк.)*

21. Дюк А.А. Організаційно-економічна соціалізація підприємництва на селі в умовах трансформації господарювання. *Економіка АПК. 2020. № 5. С. 108-117 (0,8 друк. арк.)*

22. Дюк А.А. Сучасний розвиток та напрями спеціалізації соціального підприємництва на селі. *Економіка та держава. 2020. № 5. С.149-154 (0,98 друк. арк.)*

23. Дюк А.А. Кооперативна форма економічної соціалізації підприємництва на селі. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2020. №2. Т. 31 (70). С. 189-195 (0,85 друк. арк.)*

24. Дюк А.А. Концептуальні аспекти формування селозберігаючої моделі господарювання на засадах соціалізації підприємництва. *Інноваційна економіка. 2020. №3-4. С. 90-97 (1,3 друк. арк.)*

25. Дюк А.А. Організаційно-економічні характеристики соціалізації підприємництва на селі в сучасних умовах господарювання. *Науковий погляд: економіка та управління. 2020. №1 (67). С. 32-40 (1,3 друк. арк.)*

26. Дюк А.А. Розвиток організаційних форм та спеціалізація соціальних підприємств на селі. *Причорноморські економічні студії. 2020. Вип. 51. С. 80-89. (1,3 друк. арк.)*

27. Дюк А.А. Соціальна відповідальність у розвитку сільськогосподарських підприємств: значення і аспекти оцінки. *Агросвіт. 2020. №5. С. 11-16 (0,65 друк. арк.)*

28. Дюк А.А. Соціально-економічна результативність підприємницького господарювання у розвитку села: аспекти зайнятості. *Підприємництво та інновації*. 2020. № 11-1. С. 80-87 (0,88 друк. арк.)

29. Дюк А.А. Соціальна відповідальність у виробничій системі сільськогосподарських підприємств: методичні аспекти оцінювання. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2020. Вип. 1. С. 27-36 (0,9 друк. арк.)

30. Дюк А.А. Економічна оцінка формування соціальної відповідальності в сільськогосподарському підприємстві. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2020. Вип. 2. С. 47-53 (1,0 друк. арк.)

31. Калетнік Г.М., Дюк А. А. Розвиток кооперації в енергетичній сфері організаційно-економічної соціалізації підприємницького господарювання на селі. *Економіка АПК*. 2020. № 11. С. 19-29 (1,3 / 0,65 друк. арк.) (особистий внесок здобувача: обґрунтовано засади розвитку кооперації як соціально спрямованої форми соціалізації підприємств на селі).

Тези наукових доповідей:

32. Дюк А.А. Економічна реформа як управлінський процес. Сборник материалов XI Международной научно – практической конференции «Научная мысль информационного века». 7-15 марта 2015 г., Пшемьсль: Наука и студия, 2015. С. 46-47 (0,11 друк. арк.)

33. Дюк А.А. Державне регулювання аграрного сектору як невід'ємна складова реформування. Сборник материалов XI Международной научно – практической конференции «Новейшие научные достижения – 2015». 17–25 марта 2015 г., София: «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2015. С. 66-69 (0,16 друк. арк.)

34. Дюк А.А., Доканін К.Л. Сучасний стан ринку праці країн ЄС та перспективи для України. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Аграрна наука, освіта, виробництво, європейський досвід для України». 17-18 листопада 2015 р., Житомир: ЖНАУ, 2015. С. 15-18 (0,11 друк. арк.) (особистий внесок здобувача: обґрунтовано стан ринку праці України).

35. Дюк А.А., Малушенко О.С. Доходи населення та джерела їх формування в умовах трансформаційних перетворень. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми економічного, облікового, контрольного і аналітичного забезпечення управління підприємством». 14-15 квітня 2016 р., Вінниця: ВНАУ, 2016. С. 45-48 (0,11 друк. арк.) (особистий внесок здобувача: обґрунтовано доходи сільського населення та джерела їхнього формування).

36. Дюк А.А., Попик А.І. Проблеми розвитку соціального партнерства в Україні. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток аграрної економіки в умовах інституціональних трансформацій». 12-13 травня 2016 р., Вінниця: ВНАУ, 2016. С. 34-38 (0,11 друк. арк.) (особистий внесок здобувача: обґрунтовано розвиток соціального партнерства в Україні).

37. Дюк А.А. Проблемы развития агропромышленного комплекса Украины и основные пути их решения. Сборник материалов X Международной научно-практической конференции «Формирование организационно-

экономических условий эффективного функционирования АПК». 24-25 мая 2018 г., Минск: БГАТУ, 2018. С. 149 -154 (0,11 друк. арк.)

38. **Дюк А. А.** Підприємництво та визначення його характеристик як соціальної організації. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Економіка, фінанси, облік та право: стратегічні пріоритети розвитку в умовах глобалізації». 20 квітня 2019 р., Полтава: ЦФЕНД, 2019. Ч. 2. С. 16-17 (0,14 друк. арк.)

39. **Дюк А. А.** Соціальна відповідальність у розвитку підприємництва на селі. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Тенденції розвитку економіки у 2019 році: аналітичний та теоретико-методологічний аспекти». 7 грудня 2019 р., Одеса: ОНУ ім. І.І. Мечникова, 2019. С. 56-58 (0,11 друк. арк.)

40. **Дюк А. А.** Методичні положення оцінки організаційно-економічної соціалізації підприємництва на селі. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Сталий розвиток аграрної сфери: інженерно-економічне забезпечення». 5 листопада 2020 р., Бережани: ФОП Паляниця В. А., 2020. С. 51-52 (0,12 друк. арк.)

41. **Дюк А. А.** Стратегічні напрями розвитку аграрного сектору в умовах глобалізаційних процесів. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародні економічні відносини на сучасному етапі: стан, проблеми та розвитку». 16 лютого 2019 р., Дніпро: НО «Перспектива», 2019. С. 32-34 (0,16 друк. арк.)

42. **Дюк А. А.** Сучасна роль соціального підприємництва у формуванні суспільного добробуту. Збірник матеріалів дискусійної платформи в рамках проєкту KNEU Creative Spark «Євроінтеграційний ресурс розвитку глобального підприємництва». 17 травня 2019 р., Київ: КНЕУ, 2019. С. 19-20 (0,16 друк. арк.)

43. **Дюк А. А.** Соціальне підприємництво в системі формування соціальної економіки на селі. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Євроінтеграційна перспектива та інвестиційний потенціал економіки: теорія та практика». 14 березня 2020 р., Одеса: ОНУ імені І.І. Мечникова, 2020. С. 43 - 46 (0,18 друк. арк.)

44. **Дюк А. А.** Мотиваційні пріоритети розвитку соціального підприємництва на селі. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції для студентів, аспірантів та молодих учених «Становлення нової економіки в сучасних умовах: особливості, напрями та пріоритети». 29 лютого 2020 р., Київ: Аналітичний центр «Нова Економіка», 2020. С. 55-57 (0,16 друк. арк.)

45. **Дюк А. А.** Розвиток соціального підприємництва на селі. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця» 27 листопада 2020 р., Харків: ДІСА ПЛЮС, 2020. С. 45-46 (0,12 друк. арк.)

АНОТАЦІЯ

Дюк А. А. **Розвиток та організаційно-економічна соціалізація підприємництва на селі:** теорія, методологія, практика. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – «Економіка та управління підприємствами» (за видами економічної діяльності). – Вінницький національний аграрний університет, Вінниця, 2021.

Дисертаційну роботу присвячено обґрунтуванню теоретико-методологічних засад і здійсненню практичних характеристик, визначенню особливостей розвитку та організаційно-економічної соціалізації підприємництва на селі. У дисертації обґрунтовано теоретико-методологічні засади та практики розвитку, організаційно-економічної соціалізації підприємництва на селі в умовах трансформаційних перетворень і формування багатокладної економіки. Розкрито сутність підприємництва з представленням методичних характеристик еволюції його теорії. Встановлено чинники організаційно-економічної соціалізації підприємництва за такими ефектами: соціальної діяльності, соціальних витрат виробництва, соціальної відповідальності, соціальної ефективності, спеціалізації. Здійснено науково-обґрунтований аналіз архітекτονіки розвитку підприємництва на селі в умовах транзитивності національної господарської системи. Визначено зміни соціально-економічної результативності розвитку сільськогосподарських підприємств за основними соціально-економічними показниками. Охарактеризовано організаційно-економічні форми та інституційні практики соціалізації підприємництва. Розроблено концепти вдосконалення механізму розвитку та організаційно-економічної соціалізації підприємництва на селі на засадах сталого розвитку.

Ключові слова: підприємництво, соціальне підприємництво, організаційно-економічна соціалізація, сталий розвиток, соціально-економічна ефективність господарювання, соціальна ціна, соціально спрямовані витрати, соціальна відповідальність.

АНОТАЦІЯ

Дюк А.А. Развитие и организационно-экономическая социализация предпринимательства на селе: теория, методология, практика. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.04 – «Экономика и управление предприятиями» (по видам экономической деятельности). – Винницкий национальный аграрный университет, Винница, 2021.

Диссертационная работа посвящена обоснованию теоретико-методологических основ и осуществлению практических характеристик, определению особенностей развития и организационно-экономической социализации предпринимательства на селе. В диссертации обоснованы теоретико-методологические основы и практики развития, организационно-экономической социализации предпринимательства на селе в условиях трансформационных преобразований и формирования многоукладной экономики. Раскрыта сущность предпринимательства с представлением методических характеристик эволюции его теории. Установлены факторы организационно-экономической социализации предпринимательства по таким эффектам: социальной деятельности, социальным издержкам производства, социальной ответственности,

социальной эффективности, специализации. Осуществлено научно обоснованный анализ архитектуры развития предпринимательства на селе в условиях транзитивности национальной хозяйственной системы. Определены изменения социально-экономической результативности развития сельскохозяйственных предприятий по основным социально-экономическим показателям. Охарактеризованы организационно-экономические формы и институциональные практики социализации предпринимательства. Разработаны концепты совершенствования механизма развития и организационно-экономической социализации предпринимательства на селе на принципах устойчивого развития.

Ключевые слова: предпринимательство, социальное предпринимательство, организационно-экономическая социализация, устойчивое развитие, социально-экономическая эффективность хозяйствования, социальная цена, социально направленные расходы, социальная ответственность.

ANNOTATION

Diuk A.A. Development and Organizational and Economic Socialization of Entrepreneurship in Rural Areas: Theory, Methodology, Practice. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The thesis for a scientific degree of Doctor of Economic Sciences in specialty 08.00.04 – «Economics and Management of Enterprises» (by the types of economic activity). – Vinnytsia National Agrarian University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Vinnytsia, 2021.

The thesis is devoted to substantiation of theoretical and methodological bases and implementation of practical characteristics, determination of features of the development and organizational and economic socialization of entrepreneurship in rural areas. The thesis justifies theoretical and methodological bases of the development and identifies trends in the development and organizational and economic socialization of entrepreneurship in rural areas under the conditions of transformational reformations and formation of a diversified economy.

There has been clarified the essence of entrepreneurship as a socio-economic phenomenon of organizing business activity, due to which an additional product is created and organizational and economic measures are taken in order to solve social problems of the society and territories. Economic, social and business activity characteristics of entrepreneurship, which are the basis for identifying the principles of the development and organizational and economic socialization of business activity, are methodically structured. The definition of the essence of entrepreneurship as well as functional interpretations of its role in the economic and social system of human development is offered.

Conceptualization of the principles of economic socialization of entrepreneurship with its methodological interpretation as a system, the mechanism of dissemination of economic results in order to solve the problems of society is carried out. It is proved with a theoretical substantiation of essential characteristics that socialization of entrepreneurship is the result of economic behaviour of business owners and motivation for socially useful actions. The criteria for understanding the essence of social entrepreneurship as the highest form of its organizational and economic socialization are systematized and extended.

The methodology of organizational and economic socialization of entrepreneurship with the analysis of factors and theoretical foundations of the scientific paradigm of the problem cognition is substantiated. The methodological basis for assessing the characteristics of social entrepreneurship as the highest form and mechanism of organizational and economic socialization of this phenomenon on a market-competitive basis has been developed. Constitutional capacity of social entrepreneurship to meet the needs of society on a competitive basis while extending social significance, social efficiency, and social responsibility of entrepreneurial activity is proved.

Organizational and functional bases of social entrepreneurship, its conceptual foundations as the highest form of entrepreneurship organization, socialization of social responsibility are clarified. Comparative assessments of social and classical entrepreneurship are carried out according to the criteria of the effect formation and development goal selection.

Organizational forms of the institutional regulation of enterprise statuses are identified. Factors of organizational and economic socialization of entrepreneurship by the effects of social activity, social costs of production, social responsibility, social efficiency, specialization are determined. The scientifically substantiated analysis of architectonics of entrepreneurship development in rural areas under the conditions of transitivity of the national economic system is carried out. Changes in socio-economic performance of agricultural enterprises are identified according to the main socio-economic indicators. Organizational and economic forms and institutional practices of entrepreneurship socialization are characterized.

The principles of formation of the public and private interest in the mechanism of entrepreneurship socialization in connection with the reform of the national agricultural sector are outlined. The methodical connection of economic socialization of entrepreneurship with the development of cooperation as a form of balancing public and private interest of business activity has been performed. Significance of economic socialization of entrepreneurship through the mechanism of cooperation as the most acceptable for the national rural development is proved.

The concepts of improvement of the mechanisms of development and organizational and economic socialization of entrepreneurship in rural areas have been developed in the part of formation of motivational priorities and the mechanism of social entrepreneurship development stimulation; improvement of organizational and economic support for increasing social responsibility of agricultural enterprises; conceptual model of organizational and economic socialization of entrepreneurship in the implementation of the principles of sustainable development.

Key words: entrepreneurship, social entrepreneurship, organizational and economic socialization, sustainable development, socio-economic efficiency of business activity, social price, socially directed costs, social responsibility.

Підписано до друку 10.03.2021. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Друк лазерний
Ум. друк арк. 1,9. Тираж 100 прим.

Віддруковано у редакційно-видавничому відділі
Вінницького національного аграрного університету
м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, 21008
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 5009 від 10.11.2015